

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRINCIP SUVERENITY LIDU A ČESKÁ ÚSTAVNOST

Jana Šindelářová

Plzeň, 2014

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRINCIP SUVERENITY LIDU A ČESKÁ ÚSTAVNOST

Jana Šindelářová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Milan Tomeš

katedra ústavního práva,

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vytvořila zcela samostatně s využitím literatury a zdrojů informací vyjmenovaných v níže uvedeném seznamu.

V Plzni dne 2. ledna 2014

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce panu JUDr. Milanu Tomešovi, a to za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a připomínky, kterými přispěl k jejímu vypracování.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. POJEM SUVERENITA	7
2.1. Suverenita lidu.....	8
2.1.1. Pojem lid	10
3. VÝZNAMNÉ DOKUMENTY SOUVISEJÍCÍ SE SUVERENITOU LIDU	13
4. VĚDCI ZABÝVAJÍCÍ SE POJMEM SUVERENITA	16
5. NÁLEŽITOSTI PRÁVNÍHO STÁTU	20
6. OMEZITELNOST SUVERENITY LIDU – ABSOLUTISMUS	23
7. ÚSTAVNÍ ZÁKLADY ČR.....	25
8. POJEM DEMOKRACIE A ZÁKLADNÍ PRINCIPY.....	26
8.1. Přímá demokracie.....	30
8.1.1. Referendum	31
8.1.2. Petiční právo.....	35
8.2. Reprezentativní (nepřímá) demokracie.....	37
8.2.1. Principy volebního práva	40
8.3. Právní úprava reprezentativní a přímé demokracie	41
9. ÚPRAVA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	44
9.1. Subjekty základních práv a svobod	45
9.2. Základní práva a svobody v Ústavě České republiky.....	45
9.2.1. Preambule LZPS a obecná ustanovení v hlavě první.....	46
9.2.2. Pojem svoboda a rovnost	47
9.2.3. Lidská práva a základní svobody	48
9.2.4. Petiční právo, právo shromažďovací a právo sdružovat se.....	49
9.2.5. Právo na odpor, právo na stávkou	51
10. POJEM SUVERENITY V JUDIKATUŘE	53
11. NĚMECKO – ÚSTAVNÍ POŘÁDEK	56
12. SLOVENSKO – ÚSTAVNÍ POŘÁDEK	62
13. PROBLÉMOVÉ OKRUHY.....	67
13.1. Problematika celostátního referenda.....	67
13.2. Politické strany	72
13.3. Materiální ohnisko ústavy.....	72
13.4. Lisabonská smlouva a pojem suverenita	77
14. ZÁVĚR	83
RESUMÉ	85
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	86

1. ÚVOD

Otázkou suverenity lidu se společnost zabývá již mnoho let. V posledních letech se tato otázka dostává ještě více do popředí a existuje mnoho diskuzí na toto téma. Kritikové neustále řeší, zda opravdu mohou lidé v demokratických státech rozhodovat sami o sobě a ovlivňovat dění ve státě.

Ve své diplomové práci na téma Princip suverenity lidu a česká ústavnost jsem hledala odpověď na otázku týkající se problematiky v České republice a v sousedních státech, zda Ústava České republiky opravdu dostatečně zaručuje princip suverenity lidu.

Zajímá mě historický vývoj suverenity lidu, co vlastně pojem suverenity znamená, kteří vědci se tímto tématem zabývali, blíže jsem chtěla zjistit fungování demokratických států a zaměřit se na aktuální problematiku spojenou s principem suverenity. A proto jsem si toto téma vybrala.

Práci jsem rozdělila do čtrnácti kapitol. Nejprve popisují pojem suverenity obecně a především suverenitu lidu, význam pojmu lid. Dále se zmiňují v kapitolách o dokumentech, které ovlivnily vývoj suverenity a vědce, kteří pojem suverenity zkoumali. Nezbytné je také přiblížit si náležitosti právního státu a jak lze suverenitu omezit. Nesmíme též zapomenout na vymezení ústavních základů v České republice.

V další kapitole popisují, co znamená pojem demokracie a její základní principy. Demokracii dělíme na přímou a zastupitelskou. Každá má svoje odlišné charakteristické znaky, o kterých se dočteme v kapitole osmé.

Dále zmiňují úpravu základních práv a svobod a související práva a svobody ovlivňující suverenitu.

Vybrala jsem si sousední státy konkrétně Německo a Slovensko a zaměřila se na jejich ústavní pořádek a aktuální problematiku související s tématem.

V poslední kapitole řeším problematiku otázku týkající se celostátního referenda, materiálního ohniska ústavy a problematiky vzniklé s přijetím Lisabonské smlouvy.

Hlavním cílem mé diplomové práce je, na základě použitých literárních a dalších zmíněných pramenech, popsat pojem suverenity a blíže přiblížit její aktuální zakotvení a problémové okruhy v dnešní době.

2. POJEM SUVERENITA

Pojem suverenita podle jazykových slovníků znamená nezávislost, svrchovanost a také nejvyšší moc ve státě.¹ Tento pojem vznikl z francouzského slova souveraineté, které bylo odvozeno z latinského slova superanus, které má význam svrchovaného vládce. V českém významu tento pojem nejčastěji představuje tzv. nejvyšší moc, která má vliv v nějaké oblasti a tato moc může zde rozhodovat bez jakéhokoliv omezení. Jen výjimečně je pojem využíván v jiné souvislosti. Teorie práva a státověda vysvětluje státní suverenitu jako svrchovanost a nezávislost státní moci na jakékoliv jiné moci. Tento pojem hrál významnou roli v historickém vývoji politického myšlení. V období novověkých států se státní moc vymezovala vůči mocem, které si nárokovaly nadstátní postavení. Šlo o nadřazenost papežské autority v záležitostech církevních a náboženských apod. Avšak státní moc v novověkých státech figurovala i dovnitř vůči lokálním mocím na jejich území.

V historii novověkého evropského území se pojem suverenity spojoval s koncepcí lidové suverenity. Ta má své kořeny v římském právu. Dále lidovou suverenitu můžeme najít ve středověkých úvahách o politickém životě. Jeden z prvních myslitelů Francisko Suaréz definoval pojem lidové suverenity již v 16. století. A to tak, jak ji známe dodnes z politických diskuzí. Otázkou pro Suaréze zůstává, jak se ti, kdo se spojili společenskou smlouvou, či ústavou stali součástí celku, který je více než jen nahromaděním jednotlivců. Problém by nastal při rozdílnosti jejich názorů a nebyla by možnost soustavně a jednoznačně rozhodovat. Nastává tedy otázka, jak by lid rozhodoval. Lid proto musí svoji suverénní moc poskytnout panovníkovi, který bude reprezentovat zemi a stane se faktickým suverénním vládcem. Tuto teorii zastává F. Suaréz a několik dalších politických myslitelů v 16. - 17. století.²

Pokud budeme hledat definici pojmu suverenita v jazykových, právnických a jiných slovnících, tento pojem vždy nenalezneme. Jestliže ano, je toto slovo vysvětleno nejčastěji v souvislosti se suverenitou státu, málokdy nalezneme vyznačený pojem suverenity lidu.

Pojem suverenita má z ústavněprávního hlediska dvojí význam. A to vnitrostátní pojem znamená suverenitu, kterou považujeme za abstraktní princip, který deklaruje legitimní mocenskou autoritu. V moderním pojetí státnosti je to lid. Ústava je výrazem i suverenity státu navenek. Určuje vztah mezinárodního práva,

¹ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/suverenita>

² <http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=78>

způsob schvalování mezinárodních smluv. Navenek státu představuje jeho ústavně určeného reprezentanta.³

2.1. Suverenita lidu

V kontextu se snahou o vyvolání a rozvoj nového druhu občanských, státních a nadstátních aktivit pro záchranu nezbytných životních podmínek současného lidstva nastává potřeba vyjasnění vztahu mezi suverenitou jednotlivých článků občanské společnosti a suverenitou státu. Považuje se za nutné rozlišovat suverenitu lidu a suverenitu státu. Pojem „lid“ jako zdroj veškeré státní moci (čl. 2 odst. 1 Ú) nemůžeme zaměňovat se svrchovaností ČR státu. O tomto hovoří nadále článek 1 odst. 1 Ústavy ČR. Suverenita státu vychází ze suverenity lidu.⁴

Obsah principu suverenity lidu spočívá v politickém a právním uznání nadřazenosti občana nad státem v podobě uplatnění ústavního kodexu lidských a občanských práv, volebního zákonodárství a garance práv menšin. Existuje zde předpoklad dodržování některých zásad k uplatnění vzájemných vztahů mezi státem a občanskou společností. Mezi tyto zásady patří vázanost všech součástí společenského systému včetně státu právem (ústavou, zákony, obecně uznávanými akty mezinárodního práva), demokratické zásady a procedury v rozhodování o společenských záležitostech (s tím souvisí pluralismus, konsensus, právní jistota, legitimita), princip občanské solidarity a humanismu, souladnost obsahu norem práva a morálky.⁵

Základem principu suverenity lidu z filozofického hlediska je teorie společenské smlouvy. Jedná se o teorii, podle níž veškeré právní a mocenské vztahy ve společnosti jsou dány jakousi implicitní dohodou mezi členy dané společnosti. Motivací je nejistota, kterou lidé pociťují. Výměnou za ztrátu části svobody se jim dostává ochrany jejich oprávněných práv a jistot. Je to smlouva založená na fikci, vycházející z předpokladu, že základem politického společenství svobodných lidí musí být souhlas ovládaných. Úvahy o této smlouvě se poté snaží odhalit, co je obsahem tohoto souhlasu ovládaných, s čím vším souhlasí a za jakých podmínek. V tom se jednotlivé koncepce společenské smlouvy liší. Výsledkem společenské smlouvy jsou za prvé ustanovení politického společenství („My, lid...“) a za druhé ustanovení vlády (přímo voleného sboru v periodicky ustanovených volbách).

³ Gerloch, Aleš. Wintr, Jan. Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 121.

⁴ <http://www.ius-wiki.eu/úustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>.

⁵ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 37.

Základem politického systému vytvořeného společenskou smlouvou je však suverenita lidu – lid. Je ustanovený touto smlouvou a je zdrojem veškeré veřejné moci. O přímou nebo nepřímou volbu lidem se opírají všichni představitelé veřejné moci.⁶

V současných teoriích politiky, státu a práva je většinou uznáváno, že výchozím článkem moderní konstrukce suverenity, jako vlastnosti spjaté se všemi subjekty občanské společnosti a jejího státu patří člověk, a ve větším měřítku lid.⁷

Princip suverenity lidu se z důvodu myšlenky nadřazenosti občana nad státem v podobě ústavních kodexů občanských a lidských práv, stal kategorickým požadavkem formálního politického a právního systému moderní společnosti. Dříve se tato práva považovala za „přirozená práva“ nebo „práva člověka“. Existovala zde určitá problematika lidských práv, o kterou se zajímali již myslitelé z Řecka. Především Platón a Aristotelés.⁸

K předmětům ústavního práva patří určité principy, druhy společností a společenské instituce. Tyto vztahy vytváří hmotně-právní základ ústavního práva. Nalezneme je v normativních nebo jiných psaných či nepsaných pramenech. Předmět ústavního práva dělíme do několika skupin podle hodnotových a právně formulovaných kritérií. Suverenita lidu patří do skupiny „základy veřejné moci“ do podskupiny „hodnotové principy“. Do této skupiny řadíme i pojem kontrolovatelnost spolu s politicko - soutěžním charakterem.⁹

Pojem suverenity lidu je určitý princip demokracie, ze kterého vyplývá, že zdrojem veškeré moci ve státě jsou členové společnosti, což znamená lid.¹⁰

Suverenita lidu patří mezi základní ústavní instituty. Zařazuje se do předmětu posuzování a hodnocení demokratických států. Suverenita lidu je chápána jako právo lidu na moc. Subjektem práva na vládu, tedy suverénem, je lid. Z toho vyplývá, že veškerá moc ve státě vychází z lidu a je vykonávána z jeho oprávnění. Základními znaky suverenity lidu je právo lidu na moc originální. To znamená, že není odvozena od žádného jiného subjektu ani od státu. A dále právo lidu na moc nejvyšší – neexistuje žádná vyšší moc ve státě. Suverenita lidu se hodnotí především jako moc jednotná a nedělitelná tzv. konstitutivní. Odvozeným slovem je tzv. moc konstituovaná, která je rozdělena na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Tato

⁶ Georgiev, Jiří. Princip subsidiarity v právní teorii a praxi. Praha: CEVRO Institut, 2007. s. 33 – 34.

⁷ Georgiev, Jiří. Princip subsidiarity v právní teorii a praxi. Praha: CEVRO Institut, 2007. s. 38.

⁸ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007.s. 33.

⁹ Klíma, Karel. Ústavní právo. 4. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 36.

¹⁰ <http://leccos.com/index.php/clanky/suverenita-lidu>

dělbá moci existuje jako zprostředkovatel moci lidu a vykonává ji. Dříve byla moc zákonodárná posuzována jako synonymum k pojmu moci konstitutivní.

Lid svoji suverenitu uskutečňuje různými formami. Vůle většiny může být vyjádřena ve volbách, referendem nebo jinou formou přímé demokracie. Ve volbách a referendu mohou lidé vyjádřit svoji vůli i bojkotem hlasování. Existují také podmínky, kdy lid je sice zdrojem stání moci, ale musí se těmto podmínkám podřídít. Základem této teorie je demokratický a ústavní stát. I přes veškeré podřízení je lid ve státě absolutním suverénem moci. A to díky originální moci změnit ústavu i stát.¹¹

S pojmem suverenity lidu nepochybně souvisí pojem moci a státní moci. Moc je schopnost nebo možnost ovládat chování ostatních. Základem takovéto moci je autorita a vyplývá z toho podřízenost jedinců na její vůli. Státní moc je specifický druh veřejné moci a jeho snahou je zabezpečovat pořádek ve společnosti. Pokud se jedná o výkon státní moci z hlediska suverenity lidu v demokracii, je odvozena od vůle lidu a základem je tzv. legitimita moci. Existuje určitý respekt k lidu jako prvotnímu zdroji moci. Lid má právo na kontrolu státní moci, zda naplňuje danou vůli lidu. Mezi nejtypičtější prostředky ke splnění tohoto cíle patří forma přímé a zastupitelské demokracie.

2.1.1. Pojem lid

A co znamená pojem lid, když se zde zabýváme suverenitou lidu? Lid je samostatný ústavní subjekt a k plnění své vůle potřebuje stát. Pojem „lid“ nebyl sám o sobě moc oblíbeným heslem u tvůrců ústavy. Možná proto, že byl zneužíván „minulým režimem“. V historii se používal také pojem „populismus“. Z pojetí demokracie, vyjádřená jako vláda lidu, lidem a pro lid vychází, že demokracie musí být populistická, pokud má sloužit k obecnému blahu. Vzniká zde morální poměr. V dnešní době je tento pojem používán v rozmanitých souvislostech, tím ztrácí určitost a pozitivnost.¹²

Co skutečně pojem „lid“ znamená je celkem nejasné a stává se tato otázka často zdrojem sporů. Spory v oblasti tohoto tématu se objevily poprvé v Řecku.

„Řekové pokládali za samozřejmost, že Atéňané, Korintané, Spartané a obyvatelé dalších početných řeckých městských států vždy tvořili lid, který měl právo na svoji vlastní politickou autonomii. Naproti tomu, i když starověcí Řekové viděli sami sebe – jako odlišující se národ s vlastním jazykem a historií,

¹¹ Zimek, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 6 - 8.

¹² Šamalík, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008. s. 47 – 49.

nepovažovali se za lid v politickém smyslu, tj. za skupiny osob, které by si měly naprosto po právu samy vládnout v jedné demokratické jednotce“.¹³

Samostatný pojem lid je klasifikován z mnoha hledisek. Z ústavního hlediska znamená lid soubor jedinců se základním vztahem ke státní moci. Tento soubor je suverén a nositel státní moci. Zavazuje uvnitř státu nejen ostatní, ale i sám sebe. Lid vytváří významný obsah demokracie. Bývá také pojmenován jako státní lid.

Ze státovědeckého hlediska se používá pojem obyvatelstvo. Je to soubor jedinců žijících na určitém státním území. Užší hledisko jedinců je známé pod pojmem národ. Národ označuje společenství lidí, které mají řadu vlastností společných. A to například domov, jazyk, kulturu a společné dějiny. Toto společenství lidí má důležitý význam z hlediska ústavního vývoje hlavně ve 20. století. V tomto období byl poměr mezi národem a státem velmi úzce spjat. Pokud stát zahrnoval více národů, byl označován jako národnostní stát. V opačném případě, kdy národ byl totožný s obyvatelstvem státu, šlo o tzv. národní stát.

Dalším nejužším pojmem lidu je občan. Občané jsou souborem jedinců. Vznikají jim určitá práva a povinnosti spjaté se státem, ve kterém žijí. Důsledkem státoobčanského vztahu je právní vztah jedince a státu, který je časově trvalý a také neomezený.¹⁴

Občanská společnost je historickým společenstvím. Stupeň její finalizace je kvalitativně odlišný od právní racionalizace moderního státu, který je založen na vládě práva. Stát tedy musí či může konat pouze to, co mu zákon stanovil nebo k čemu mu dává pravomoci. Konat toto může jen předepsaným způsobem. Společnost nemůže být v zájmu individuální svobody a autonomie racializována. Racionalizace se omezuje na stanovení obecně platných základních práv a svobod na jedné straně a povinností na straně druhé. Platí zde princip „co není zakázáno, je dovoleno“.¹⁵

Pojem suverenity lidu je zakotven v textech ústavy v různých hlediscích. V některých případech však zpozorujeme jisté rozpory mezi preambulemi ústav a samostatným zakotvením lidu. Jako příklad, bych uvedla právě Ústavu ČR, kde je v preambuli tento text: „My občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, kdy je zde zdůrazněn pojem užšího souboru lidu a to občanů. Až později v čl. 2 Ústavy ČR je suverenity lidu jednoznačně deklarována. A to tím, že lid je zdrojem veškeré státní moci. Podobné tomu bylo v Ústavě ČSR z roku 1920, která

¹³ Klíma, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2. rozšířené vydání. 1. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 56.

¹⁴ Zimek, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 8.

¹⁵ Šamalík, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno: DOPLNĚK, 1995. s. 138.

zněla slovy: „My, národ Československý“. Pojem suverenity lidu byl deklarován v § 1 Ústavy tím, že lid je jediným zdrojem veškeré státní moci v Československé republice. I přes to všechno je jasné z hlediska ústavnosti, že suverénem je vždy lid státu a to bez rozdílu. Lidé společně spravují celý stát, není to jen na užším souboru jedinců.¹⁶

Naopak pojem „My, lid“ se běžně využívá v evropských ústavách. Blíže v německé, francouzské, portugalské atd.¹⁷

¹⁶ Zimek, Josef. Ústavnost a český vývoj. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 9.

¹⁷ Šamalík, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008. s. 47.

3. VÝZNAMNÉ DOKUMENTY SOUVISEJÍCÍ SE SUVERENITOU LIDU

Již v historických počátcích je pojem suverenity a svobody spojován se svobodou náboženskou. Tuto skutečnost si můžeme ověřit u obecně známých „ Pražských artikulích“, kde svoboda slova byla nejdůležitějším prvkem. Podle pozdějších „ kompaktát“ a „ Královské kapituly“ lze vyvodit, že tato svoboda se rozšiřovala i v Čechách. Svoboda vyznání byla velmi propagována. Znamenalo to možnost tzv. prosazovat světové názory. Bez této příležitosti by bylo těžké pochopit logiku historického vývoje nároků, které způsobily vznik lidských práv.¹⁸

Ústavní zakotvení lidských práv ke konci 18. století přineslo významnou změnu v pojetí práva a státu jako institucí, které nesou ochranou roli. Proto zákony nemají být člověku nadiktovány. Měly by vycházet z vůle lidu a jejich zájmů. A počátky tohoto přístupu vycházejí právě v prosazování svobody náboženského vyznání.¹⁹ Vznik koncepce o vrozených právech požadoval smysl právního nároku, nikoli svobodu udělenou panovníkem jako milost. Jde o svobodu, kterou musí i sám panovník respektovat.

V ústavní historii probíraného tématu mají význam také jiné ústavní systémy. A to především model anglický, americký a francouzský. Staly se vzory a ovlivnily ústavní systém i dalších států. Nejen těch, ze kterých vzešly.

Historie francouzského modelu od roku 1789 vychází z 15- ti politických systémů. Existovaly zde časté vzájemné spory. Tato nestabilita způsobila řadu ústavních režimů a schválených či zamítnutých ústav. Francie je považována za tzv. „laboratoř“ konstitucionalizmu. Francouzské režimy probíhaly v stanovených cyklech, proto jsou děleny podle časových period. Ty postupují od výrazu svobody a obnovení spravedlnosti k režimu autoritativnějšímu. Francie je významná Deklarací práv člověka a občana, která byla přijata v roce 1789. Obsahově byla ovlivněna myšlením J.J. Rousseaua. Svrchovaná moc se spatřovala v národu. Tento princip byl vyjádřen tím, že každá suverenity vychází ve svém principu z národa. Žádný sbor, žádný jednatel, nemůže vykonávat moc, která by z národa výslovně nevycházela.²⁰ Fungovaly zde ideje nezcizitelných a neomezitelných práv člověka. A každé společenské zřízení tato přirozená a nepromlčitelná práva musí ctít,

¹⁸ JUDr. PhDr. Kuba, Jaroslav, CSc., Filozofie lidských práv a právo. Praha: Ediční středisko ČVUT, 1992. s. 8.

¹⁹ JUDr. PhDr. Kuba, Jaroslav, CSc., Filozofie lidských práv a právo. Praha: Ediční středisko ČVUT, 1992. s. 9.

²⁰ <http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>.

prosazovat a chránit. Hlavními lidskými právy v této Deklaraci práv člověka a občana byla svoboda osobnosti, právo na vlastnictví a nárok na bezpečnost a odpor vůči tlaku.²¹ Tato Deklarace vyjadřovala lidovou suverenitu jako demokratickou legitimitu suverenity státní. V čl. 3 uváděla, že původ veškeré státní suverenity spočívá svou podstatou v lidu, bylo zakázáno, aby úřad nebo jedinec vykonával autoritu, která by výslovně nevycházela z lidu. Tato Deklarace se stala základem francouzské demokracie. Mezi její součást také patří ústavní koncepce svobody individua a občana. Demokracii tvoří právní svobody. A to jsou právní rovnost všech občanů, individuální svoboda občanů a svoboda názorů, svoboda vlastnická, princip dělby moci a zaručuje individuální svobodu a také suverenitu lidu.²² Deklarace zastávala názor, že pokud společnost nemá zaručená lidská práva a nespočívá na dělbě moci, nemůže mít ani ústavu. Veškeré principy zde zakotvené byly ovšem v praxi nerespektovány především od té doby, co se francouzské revoluce chopili ultraradikálové. Nadále měly velký význam ve vývoji konstitucionalismu v evropských zemích, neboť jsou brány jako nezastupitelné součásti jejich ústav. Deklarace práv člověka a občana je brána jako první moderní evropská konstituce.²³

Další významné místo v historii českého moderního konstitucionalismu má Kroměřížský návrh ústavy. Vymezen lety 1848-1849. Ovšem ústavou se nikdy nestal. Kroměřížský návrh ústavy byl zejména v oblasti občanských práv moderním konstitucionálním dokumentem. Vycházel z principu suverenity lidu. Z důvodu odporu vlády se však tato zásada do závěrečného návrhu nedostala. Za zpracování tohoto návrhu stál staročeský politik Fr. L. Rieger. Jeho projev v plénu sněmovny z 10. ledna 1849 byl klíčový. Obhajoval zde princip suverenity lidu. Vysvětloval že, ve „stavu prvotním“ neexistovala práva a tato skutečnost přivedla „ lidi ku přesvědčení, že je nutno dávatí zákony, aby se stanovila práva“. Tento Riegrův projev byl důležitý při obhajobě principu suverenity lidu. Poukazoval na to, že zásada svrchovanosti lidu je zásadou pro lidskou svobodu a základem pro ústavnost. Jediným pramenem pro nejvyšší moc ve státě (tzv. svrchovanost) je pro něj „ tzv. veškerenstvo lidu“. Lid svoji svobodnou vůlí přenesl část svoji moci na panovníka. Pouze taková ústava, která dodržuje tyto zásady, je pravou konstitucí. Bohužel toto myšlení se vládě příliš nezamlouvalo. A nadále pokračovala v zásadě dědičnosti

²¹ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Princip“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 73-74.

²² Klíma, Karel. Ústavní právo, 4. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 65 -66.

²³ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 74.

trůnu. Riegr měl představy o katalogu občanských práv, který spočíval na těchto bodech:

1. *univerzální přirozená práva má každý jedinec a nemůže se jich vzdát,*
2. *jsou výrazem svobody a nezávislosti i vůči státu,*
3. *zákonodárná moc se formuluje na zásadách reprezentace a jsou pro ni typické suverenity parlamentu a většinový způsob přijímání rozhodnutí,*
4. *autorita vlády je závislá na konsensu těch, jímž vládne, a je omezena ve prospěch ochrany občanských práv a svobod.*²⁴

Kroměřížská ústava se zabývala ideou státní moci a suverenitou lidu. Nezajímal se o ni jen F. L. Rieger, ale celý výbor ústavodárného sněmu a také F. Palacký.²⁵

Myšlenka suverenity lidu byla obsažena dále v americkém Prohlášení nezávislosti ze 4. července 1776 a z belgické ústavy z roku 1831. Přímou myšlenku suverenity lidu obsahovalo pouze americké Prohlášení. Ostatní zmíněné (francouzská, belgická ústava) deklarovaly ideu suverenity národa.²⁶

²⁴ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 85.

²⁵ Kroměřížský sněm 1848 – 1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě. s. 25 – 29.

²⁶ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 84-85.

4. VĚDCI ZABÝVAJÍCÍ SE POJMEM SUVERENITA

Pojmem suverenity se zabývalo mnoho významných filozofů a vědců. O některých z těchto „myslitelů“ bych se ráda podrobněji zmínila.

Za zakladatele nauky o státní suverenitě považuje státopěda Jeana Bodina. Ten se o tomto tématu více rozepsal ve svém díle *Šest knih o republice* (1576). V autokratické formě uplatňování státní moci je držitelem suverenity panovník. V demokratických koncepcích suverenity je tomu jinak. Zde je za nositele prohlašován lid.²⁷ Suverenita podle francouzského myslitele byla založena na myšlence omezenosti moci krále vůlí Boží a přirozeným právem. J. Bodin popisuje suverenitu jako absolutní a trvalou moc svěřenou společenství, která v latinském jazyce byla pojmenována termínem „majestas“. Podle něj lid nebo společenství poskytne někomu, koho si vybere, suverénní a trvalou moc. Má možnost uspořádat jejich majetek i uspořádání osob. A možnost vládnout státu tak, jak panovník uzná za vhodné. Mezi hlavní znaky patří moc, která je trvalá a absolutní. Jestliže by byla suverénní moc udělena jedné osobě jen dočasně, nemohlo by se jednat o suveréna – po skončení jeho vlády by se absolutní moc vrátila opět lidu. Proto podle J. Bodina musí být suverénní moc v rukou panovníka po celou dobu jeho života. Ale pokud by moc byla stále vykonávána po celou dobu pomocí násilí, jednalo by se o tyranii.²⁸

Nástupcem J. Bodina byl Thomas Hobbes, který k této teorii přidal prvky absolutismu. Tuto teorii ještě více popsal, aby odůvodnil neomezenou moc, kterou zastává vláda. Zde ale nastával problém v tom, že státy a jejich vlády chtěly působit svoji neomezenou mocí i v jiných státech a nejen ve svém. Oba vědci se shodli na tom, že suverenita je typická svoji neomezenou mocí a tato moc je řízena suverénem a jen on rozhoduje, co je správné a nikdo ho v tom nemůže ovlivnit.²⁹

Dalším vědcem byl John Locke. Svoje názory o suverenitě člověka a lidu popisuje z pohledu negativního chápání svobody tzv. svobody od něčeho (kdy vystupují jako bariéra panovnické zvládnutí) ve svobodu pozitivní, konstruktivní („svoboda k něčemu“). Suverenita lidu se má dle jeho myšlenky změnit z destruktivní aktivity na aktivitu konstruktivní. Tuto aktivitu by měli formulovat panovníkovi reprezentanti ve vznikajících parlamentech. Suverenita lidu nemá být aktivitou odporu proti panovnickému absolutismu.³⁰ Zabýval se ve svých výzkumech

²⁷ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smilka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 38.

²⁸ http://www.constitution.org/bodin/bodin_.htm

²⁹ Klíma, Karel a kolektiv. Státopěda. 2. doplněné vydání. Plzeň: LINDE, 2011. s. 91.

³⁰ JUDr. Kuba, Jaroslav, CSc., Filozofie lidských práv a právo. Praha: Ediční středisko ČVUT, 1992. s. 11.

i přirozeným právem. John Locke dospěl v úvahách o přirozeném zákonu k závěru, že uděluje každému nezadatelné právo na život, svobodu a majetek, a zároveň na každého klade přirozenou povinnost respektovat život, svobodu a majetek druhých. Tato práva jsou nezcizitelná, to znamená, že nikdo nemá morální oprávnění dát svůj život nebo svobodu plně k dispozici někomu jinému. Podle tohoto vědce není cílem lidské legislativy nahradit lidská práva. Pouze jim dát přesnost, jasnost a nestrannou vynutitelnost. Tuto skutečnost přirozené právo postrádalo. Pokud je společnost správně zorganizována, přirozená práva zůstávají a zavazují všechny lidi – a to i zákonodárce. Ve svých pracích upozorňoval, že legislativa musí mít dominantní postoj oproti ostatním složkám, které uplatňují státní moc. Státní činitelé musejí být podřízeni zákonu. Kdyby to takto nebylo, docházelo by podle Locka k vzájemným střetům mezi lidmi a vládci. Postupem času vyvodil tři politické teze, kterými jsou: *nikdo nemá být podřízen politické autoritě druhého, pokud s tím sám nesouhlasí, zachování a obrana přirozených práv je primární funkcí vlády, přirozená práva stanovují omezení moci vlád – takže vlády nerespektující a porušující práva občanů ztrácejí nárok na poslušnost a mohou být legislativně svrženy.*³¹

Podobné názory jako John Locke měl Jean Jacques Rousseau. Chápe lidskou existenci jako situaci instinktivního sebeuplatňování. Člověk se vyvíjí a proměňuje z animálního stavu pomocí horotvorné síly všeobecného rozumu, tím se stává vyšší bytostí – občanem.³² Dále propaguje myšlenku že, aby vláda byla zákonná, je třeba, aby se nesměšovala se suverénem, ale byla jeho sluhou. Tento výrok nalezneme v jeho díle O společenské smlouvě. Znamená to pouto, opravdovosti jednoho (suveréna) je podmínkou opravdovosti druhého (zákonné vlády). To funguje i naopak. Rousseau je považován za vůdčího inspirátora republikánské demokracie založené na suverenitě lidu. Tvrdí, že většina má pouze pravdu tehdy, respektuje-li obecnou vůli, to znamená obecný zájem lidu, který má každá svrchovaná státní moc prosazovat. Funkcí demokraticky zvoleného parlamentu má být přijímání zákonů, které jsou v souladu s obecnou vůlí.³³

Vědci John Locke a J. J. Rousseau se shodovali ve snaze abstrahovat vše, co by lidské bytosti od sebe odlišovalo. Člověka chápou jako bytost, která se rodí svobodná a rozumná. V Rousseauově již zmíněném díle Společenská smlouva z roku 1762, popisoval demokratickou podobu suverenity. Moc lidu, nositele suverenity

³¹ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 33-34.

³² JUDr. Kuba, Jaroslav, CSc., Filozofie lidských práv a právo. Praha: Ediční středisko ČVUT, 1992. s. 13

³³ Šamalík, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008. s. 75 – 77.

prohlašoval za nepřenosnou, nedělitelnou, neomezenou a nepromlčitelnou.³⁴ Ve svých úvahách o svrchované moci se zabýval také otázkami vázaného mandátu. Tvrdil, že pokud je na někoho přenesena moc, musí být možnost, jak ho té moci zbavit. Tato koncepce byla poté využívána socialistickými zeměmi. Svrchovaná moc se prý nedá zastoupit, protože spočívá v obecné vůli. Reprezentována může být jen sama sebou, protože moc se může předat, ale vůle nikoli. Podle J. J. Rousseaua by zastupování vedlo jen k nesvobodě. Praví: „*Jakmile se lid dává zastupovati, není již svobodný.*“ Poslanci proto nejsou zástupci lidu, ale považují se za zplnomocnitelé a kvůli tomu nemohou nic rozhodnout. Vláda je podle jeho idejí jen plná moc nebo zaměstnání, které se vykonává jménem suveréna. Od tohoto suveréna poté dostává rozkazy, které později předává lidu. Zástupci jsou jen služebníci a suverén jim může moc omezit, pozměnit nebo zrušit.³⁵ J. J. Rousseau založil svůj koncept tzv. radikální demokracie na myšlence, podle které má lid sám uskutečňovat zákonodárnou moc ve státě na základě obecné vůle. Ta je zformulována v podobě koncepce národního zájmu nebo také společného blaha. Vláda byla brána jako nástroj suverénní zákonodárné moci. Úkolem výkonné moci bylo zprostředkovat stálé spojení s občany, Dalšími úkoly bylo provádět zákony a dbát na dodržování lidských práv.³⁶

Názory těchto vědců se rozlišují, pokud se jedná o pojmy člověk a stát. Jestliže individualita člověka byla zabsolutizována, stává se jen nástrojem neprosazování jednotlivce. Tato teorie vychází z egocentrického chápání člověka. K tomuto filozofickému názoru došel J. Locke. J. Locke bere člověka jako bytost, která je schopna myslet, a proto by k tomu měla mít nenarušující podmínky. Nepropaguje zásahy státu do lidského vědomí. J. Locke dodává, že má-li stát sloužit k ochraně života, souvisí s tím zabezpečení osobní svobody (prostor k vlastnictví). Člověk je zdrojem rozumu, tak není nutné, aby musel být někým organizován. Ať už mocí nebo státem. Locke zastává názor, že by to mělo být spíše naopak. Důležitým faktorem je zde i přirozené právo. To znamená, že člověk vstupem do společnosti nenabývá nových kvalit. Završuje jen takové, které mu přísluší z titulu člověka – tvora božího. I přesto, že působí srozumitelně je zapotřebí existence objektivní

³⁴ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 38.

³⁵ Antoš, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie a politické svobody. Praha: LEGES, 2010. s. 137.

³⁶ Antoš, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie a politické svobody. Praha: LEGES, 2010. s. 123.

instituce. Ta má za úkol interpretovat. Jsou to nezávislé soudy a v rámci samostatnosti výkonná moc.³⁷

Existuje několik vědeckých názorů, co vlastně pojem suverenity lidu znamená. Dalším názorem od V. Klokočky je že, suverenita lidu je fundamentem, na němž konstrukce ústavního státu stojí a lid ji nesmí ztratit jen pro to, že svoji moc vykonává v mezích ústavního státu a ne naopak. Platí, že lid vyměnit nelze. Dále se k pojmu suverenity lidu vyjádřil B. Baxa. Tento prvorepublikový autor tvrdí, že v určení svrchovanosti národa je výhradním nositelem a vlastním představitelem veškeré moci ve státu národ, který má výlučné právo usnášet se na základech státního a právního řádu, který tuto státní moc jednotlivým státním orgánům deleguje. Podobný názor o suverenitě lidu zastává F. Weyr.³⁸

³⁷ JUDr. PhDr. Kuba, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*. Praha: Ediční středisko ČVUT, 1992. s. 13-15

³⁸ Zimek, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 7

5. NÁLEŽITOSTI PRÁVNÍHO STÁTU

Nejvýznamnějším z prostředků organizace společnosti je právo. Vytváří řád a stabilizuje poměry. Musí být ale samo stabilním pravidlem. To ještě neznamená právní stát, ale je to jeho výchozí předpoklad. Každý stát, který využívá právní nástroje k regulaci, se ještě nestává právním státem. Politika žádného státu by se totiž bez používání právních prostředků neobešla.

Myšlenka právního státu blízce souvisí se zákonností (legalitou, vládou zákona). Moc se sama omezuje, klade si pravidla způsobů své realizace, která současně vytváří listiny, které nemůže překročit. Proto je zákonnost základní metodou činnosti státního aparátu. Mimoprávní prostředky musí být v souladu s právem.³⁹

Obsah pojmu právní stát je výsledkem vývoje myšlení o vzájemném vztahu a působení člověka, společnosti a státu již od starověku. Tímto tématem se v počátcích zabýval i Solón, Platón a Aristoteles. Tato formulace se vyskytla ve smyslu zachování řádného právního postupu – Due Process of Law. Dodatek obsahující Due Process of Law, podle kterého nikdo nesmí zbavit jakoukoliv osobu života, svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu. Rovněž je významná zásada rovnosti, směřující v pojetí čl. XIV. Odst. 1 proti státní legislativě jako nástroj federalizačních tendencí, jakož i ustanovení stejného článku, že žádný stát nemá právo vydat a provádět zákon, který by omezoval svobody nebo výsady občanů Spojených států.⁴⁰

Řadu praktických a důležitých poznatků k rozpracování rysů právního státu přinesl i historický vývoj v Anglii. Po přijetí Habeas Corpus Act (1679). Pojem právní stát byl podrobněji vymezen až A. V. Diceyem. A to roku 1881. Zastává zásadu, že nikdo nemůže být postihován, pokud neporušil zákon. Dále, že ve společnosti vládne právo, nikoli lidé. Právní stát musí zajišťovat svobodu občanů a obsahovat záruky proti omezování občanských práv a svobod.

Právní stát vyjadřuje fakt, že stát je v celém rozsahu své kompetence vázán svým právem a přijatými mezinárodními závazky v rámci své ústavně vymezené suverenity. Zároveň spolu s nestátními subjekty politického systému přebírá odpovědnost za to, co je státu prospěšné a s tím související rozvoj společnosti. Základ právního státu stojí na demokratických hodnotách. Uplatnění moci nemá být

³⁹ Kunc, Jiří. *Demokracie a ústavnost*. 2., rozšířené vydání. Praha: Karolinum, 1999. s. 49.

⁴⁰ Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. *Srovnávací ústavní právo*. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2003. s. 185.

vázáno na výlučnou politickou ideologii, natož na myšlenkách náboženského vyznání.

Dalším znakem právního státu je zásada, že vše co není zakázáno, je dovoleno. Ovšem tato zásada se nevztahuje na státní orgány. Pouze na občany. Due Process of Law je procesně právním znakem právního státu. Znamená to zachování řádného právního postupu. Aby právní stát fungoval tak jak má, musí existovat legitimní vláda a důsledné respektování občanů jako suverénních osobností. Stát je musí chápat jako součást politického systému. Právní stát lze pochopit jako nejvyšší stupeň politické organizace občanské společnosti. Tradiční státověda vnímá suverenitu jako vlastnost státní moci, její nezávislost na jakékoli jiné moci. Vlastnost, kterou se odlišuje od ostatních druhů politických mocí ve společnosti. Suverénní je proto, že je nejsilnější ze všech myslitelských politických mocí a je zásadně nezávislá.⁴¹

Charakteristickými rysy právního státu v současnosti jsou:

1. *Suverenita lidu, vyjadřující nadřazenost občana a občanské společnosti nad státem v podobě ústavního kodexu lidských práv a občanských svobod.*
2. *Princip dělby moci, jehož podstata spočívá v tom, že státní moc působí ve třech částech, z nichž každá vyvažuje moc druhých a působí vůči nim jako kontrola a garance před jejich případnou přílišnou expanzí a možností zneužití.*
3. *Vázanost státu právem, tj. ústavou, zákony a obecně závaznými akty mezinárodního práva a obecně závaznými demokratickými principy (pluralitou, spravedlností, konsensus, legitimitou).*
4. *Soudní záruky působení občanů, jejich nejrůznějších sdružení a institucí a mocenských orgánů v rámci právního státu, uskutečňované nezávislými obecnými, ústavními a správními soudy.⁴²*

⁴¹ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. 1. vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 38.

⁴² Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1 Praha: Havlíček Brain Team, 2007.s. 57.

Aby občané a občanská společnost fungovala v právním státě, je nutný předpoklad legitimní vlády a důsledné a garantované postavení občanů jako suverénních subjektů a výchozích součástí politického systému a státem zabezpečených občanských práv a svobod.⁴³

Občas požadavek vázanosti státní moci právem vyvolává pochybnosti. Současné pojetí právního státu směřuje k vázanosti státu jako celku. Nejen právem vlastním ale i mezinárodním. Stále méně se uplatňuje vytváření vlastních právních norem. V tomto směru platí dané skutečnosti. Ústava je základem právního řádu. Ústavnost je kritériem oprávněnosti určitého postupu. Proto se někdy hovoří o právním státu jako o ústavním státu. Ústavní vrchol právního řádu, příslušného státu, tvoří právní předpisy. Mají nejvyšší právní sílu. Ostatní právní prameny s ním musejí být v souladu. V dnešních státech jsou ústavní normy obsaženy v jednom základním zákonu a to v kodifikované ústavě.

Dalším významným pramenem se staly smlouvy. Existuje tzv. návrat ke „smluvnímu právu“ *sui generis*. Především mluvíme o smlouvách normativních.

Stát není tedy výlučným tvůrcem práva. Vytváří jej podle stanovených pravidel předepsaným způsobem při uplatnění svrchovanosti zákonů přijímaných parlamentem bezprostředně pro lid.⁴⁴

Legitimita moderního státu (ústavního státu) je odvozena vůlí suverénního lidu. Pravidelně je vyjadřována ve svobodných volbách, v nichž je vláda nakonec odpovědná parlamentu a soudy jsou nestranné a nezávislé. Tento stát uznává a garantuje prioritu člověka, občana a občanské společnosti. Jedná se tedy o ideální typ modifikovaný spojenou silou historických tradic a dnešních společenských, ekonomických a politických procesů uvnitř i navenek (tzv. v domácím mezinárodním rozsahu).

Nyní z důvodu vlivů evropské a světové politiky lidských práv splňuje pojem modernosti demokratický právní stát.⁴⁵

⁴³ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 57-58.

⁴⁴ Kunc, Jiří. Demokracie a ústavnost. 2., rozš. vyd. Praha. Karolinum, 1999. s. 51.

⁴⁵ Šamalík, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno: DOPLNĚK, 1995. s. 5.

6. OMEZITELNOST SUVERENITY LIDU – ABSOLUTISMUS

Pojem absolutismus je definován jako samovláda, neomezená vládní moc jedince⁴⁶. Tato snaha podřídít vladaře občanským zákonům se přiči podstatě státu. Vladař je sice podřízen božím (přirozeným) zákonům, které nemůže ovlivnit ani stát, ty jsou však mimo oblast mocenských vztahů a nemají za sebou žádnou světskou sankci. Těmito důsledky se stává pouze vladařova nespravedlnost i zvůle. Samotným zákonům podřízen není, neboť pak by se stal nadřizen i soudce. Vznikla by tím, další nadřazená bytost.⁴⁷ Pod pojmem „moderní stát“ si představíme stát, jehož mocenské kompetence jsou limitovány ústavou. Legitimita je odvozena z vůle lidu. Základ tohoto projevu se vyskytuje ve svobodných volbách. Vláda je odpovědna parlamentu a soudnictví je nestranné a nezávislé. Ústava chrání prioritu individua a občanské společnosti před státem. Toto je ovšem typ ideální. V historickém vývoji to vždy tak nefungovalo. Charakteristické vlastnosti moderního státu vznikly v důsledku nesouhlasu s předchozími typy státu. Ty upřednostňovaly spíše typ absolutismu. Teorie absolutismu, znamená plnou a výlučnou státní suverenitu nad územím a obyvatelstvem. Ve své době nebyly konzervativním projektem, ale progresivním. Princip neomezené státní suverenity způsobil průlom do křesťansko-politické evropské univerzality. Byla snaha o budování „národních států“ a nezávislost na papežské a císařské autoritě.

Jako příklad uvádím názor Danteho Aligieriho. Jeho myšlenkou nebylo oddělit světské a církevní moci, ale království a knížectví zahrnout do monarchie pod jediného císaře, který by byl nadřazen všem. Současně dokazoval přímý původ císařské moci od Boha. Zdůraznil tak sakralizaci legitimních vladařů.

Teorie absolutní suverenity státu odebraly společnosti veškerou možnost vlivu na státní záležitosti. Vladař byl podřízen pouze božským zákonům. Neexistovala světská instituce, která by mohla vladaře přinutit k odpovědnosti. Po oddělení světské a církevní moci už neexistovala ani církevní instituce s touto pravomocí. I přesto byl absolutismus přiblížením k modernosti.

Státy, které trvaly na prioritě stavovské monarchie, často ztratily nezávislost. Jako například Polsko a České království. Výjimkou se stala Anglie. Možným důvodem se stala skutečnost, že se jedná o poloostrov. Inspiračně působila na evropské emancipační hnutí. Zmařeny byly pokusy o zřízení absolutní moci.

⁴⁶ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/absolutizmus-absolutismus>

⁴⁷ Šamalík, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno: DOPLNĚK, 1995. s. 17.

Magna charta libertatum přežila i kritická období. Bill of Rights založil zákonné meze kompetence vladaře a vymezil jeho povinnosti. Rozdíl spočíval v tom, že konkurentem panovníka se stal parlament. V absolutních monarchiích byl jakýkoliv konkurent vyloučen. Proto se v Anglii upřednostňuje myšlenka „suverenity parlamentu“. V kontinentálních zemích jde o „suverenitu lidu“.⁴⁸

⁴⁸ Kunc, Jiří. Demokracie a ústavnost. 2., rozšířené vydání. Praha: Karolinum, 1999. s. 36-37.

7. ÚSTAVNÍ ZÁKLADY ČR

Charakteristiku České republiky lze vyvodit z Preambule a Základních ustanovení. Dále také z LZPS. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je český stát republikou. Označení Česká republika nese název a formu českého státu. Republikánská forma českého státu je zvýrazněna koncepcí dělby moci a garantována představiteli všech tří mocí. Ve svém slibu přísahají věrnost naší republice v čl. 23 odst. 3, čl. 59 odst. 2 a čl. 69 odst. 2 Ústavy. Soudci se řídí čl. 81 Ústavy. Dále je ČR svrchovaným státem. Vyjadřuje ji vztah ČR k ostatním státům a znamená, že není součástí jiného státu. Svrchovanost je nedělitelná a není možnost ji přenést bez změny Ústavy na jiné orgány. Dále tento pojem zahrnuje výlučnost její státní moci na území státu vůči jeho obyvatelstvu. ČR se řadí také k jednotným státům. To vylučuje možnost jiného uspořádání. Žádné vnitřní administrativní členění státu nemůže porušit princip jednotného státu. Česká republika je konzistentní celek s jednotnou státní mocí. Mezi jednu z nejdůležitějších charakteristik patří, že ČR je demokratický stát. Je založen na principech demokracie (např. princip vlády lidu, princip vlády pro lid, princip většiny, princip právo na odpor). Veškeré tyto zmiňované principy se vyskytují v Ústavě ČR a LZPS. Nalezneme je především v preambuli. V čl. 2,5,6, čl. 9. odst. 2 a 3 a čl. 23 Ústavy a v preambuli a v čl. 2 odst. 1, čl. 3, čl. 17-23, čl. 25 a 27 LZPS. V neposlední řadě je ČR také právním státem. To znamená, že se zde vyskytují následující principy: Moc zákonodárná je vázána ústavním pořádkem, moc výkonná a soudní ústavním pořádkem a zákony a veškerá státní moc úctou k právům svobodám člověka a občana (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Státní moc lze uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon (čl. 2 odst. 3 Ústavy, čl. 2 odst. 2 LZPS). Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (čl. 2 odst. 4 Ústavy). Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod (čl. 3 odst. 3 LZPS). Kontrola ústavnosti Ústavním soudem (čl. 87 Ústavy) a kontrola obecnými soudy (čl. 95 odst. 1 Ústavy). Zajištění ochrany základních práv a svobod mocí soudu (čl. 4 Ústavy, čl. 36 odst. 1 LZPS). Na státu lze požadovat náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem (čl. 36 odst. 3 LZPS).⁴⁹

⁴⁹ Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva ČR, Praha: Epolex Bohemia a.s., 2006. s. 50-51.

8. POJEM DEMOKRACIE A ZÁKLADNÍ PRINCIPY

Demokratické státy přisuzují v postindustriální éře rezonující význam politickým a osobním právům. Tento systém spočívá na základě koncepce vzniklé v 19. století. Další prostředky do něj byly vneseny v průběhu 20. století. Především po druhé světové válce a jsou výrazem reformních koncepcí, které se snaží o adaptaci systému demokracie na základě měnících se společenských podmínek.⁵⁰

Demokracie vyjadřuje nejzákladnější princip vlády ve státě. Tento pojem vznikl ve starověkém Řecku. Formálně byla zavedena v Aténách Kleisthénem roku 509 př. Kristem. Vznikl z řeckého slova: démos – lid a kratos – vládnout. Slovo demokraciá znamenalo stát jako vláda lidu.

Základním názorem je, že demokracie je stát, ve kterém je lid subjektem práva na vládu tzv. suverénem. Je chápán jako původní držitel moci, takže všechna moc vychází od něho a vykonává se z jeho zmocnění. Jednalo se o přímou demokracii, protože každý občan měl právo účastnit se na sněmu, kde se volila pryťanie – rada pěti set a devíti vládců (archontů). Dále porotní soudy. Těchto devět archontů bylo nadřazeno deseti stratégům (vojevůdcům). Změna nastala v roce 487 před Kristem, kdy byla zavedena volba archontů losováním. To bylo uskutečněno mezi dvěma nejmajetnějšími třídami společnosti, tím jejich faktická moc byla zrušena. Moc přešla do rukou stratégů. Periklas se stal završitelem řecké demokracie. Současně ovšem i tím kdo řeckou demokracii pohřbil. Nejprve ji svými zákony vylepšil (archonti měli možnost být voleni i ze třetí třídy a veškerá politická moc přešla do rukou rady pěti set). Řeckou demokracii ovšem zničil svým opakovaným volením na místo stratéga. Tím si uchvátí svoji moc pouze do svých rukou. Formálně tedy Atény zůstávaly demokracií, ale skutečnost byla, že se staly „monarchií prvního muže“.

Bohužel lidstvo je v tomto směru nepoučitelné, proto se tento příběh opakoval i později. Z tohoto vyplývá, že řecká demokracie měla několik nedostatků. Účastnit se mohl na ní pouze ten, kdo se narodil v Attice – výsledkem byla účast jen malé části společnosti. A pokud by někdo byl prohlášen za „nepřítele demokracie“ tzv. ostrakismus, čekal ho trest. V podobě desetiletého posláni do exilu nebo i horší, jako byla číše jedu. Tohoto trestu se dočkal i Sokratés. Řecká demokracie proto měla i své odpůrce. Známy je Sokratův žák Platón. Ten způsoby vlády rozděloval na následující: Monarchie – Tyranie, Aristokracie – Oligarchie, Políteiá – Demokracie.

⁵⁰ Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. Srovnávací ústavní právo. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2003. s. 184.

Posledních z nich, tedy Politeiá se nejvíce přibližovala dnešní demokracii. Tento pojem totiž obsahoval jakousi občanskou správu. Cílem Platónovy politiky bylo zajistit dobro pro všechny členy společnosti.⁵¹

Demokracie se vyvíjela v závislosti na rozvoji společenských vztahů. Z hlediska ústavnosti byly typy demokracie zkoumány a hodnoceny již od starověku – jak už bylo zmíněno. Antická demokracie byla přisvojena svobodným členům řecké polis, která stojí v počátcích rozvoje demokracie. Základními teoriemi z novověku jsou:

- teorie liberální, období klasického kapitalismu volné soutěže, zdůraznění úlohy jedince a jeho svobodného postavení
- teorie pluralitní, zdůraznění skupinových zájmů, vyloučení získání převahy jen jednoho skupinového zájmu
- teorie elit, zdůraznění ekonomických nebo vojenskoprůmyslových center moci, odmítání účasti širšího souboru jedinců na řízení státu
- teorie participační, zdůraznění potřeby a významu účasti lidu na řízení a správě státu
- teorie socialistické demokracie, zdůraznění vedoucí úlohy pracujícího lidu na principu demokratického centralismu

Tyto jednoduché definice z historie ovšem nestačí k pochopení a fungování vlády lidu. Demokracie se stává skutečnou až po realizaci určitě daných pravidel a podmínek. Po uskutečnění těchto základních pravidel teprve nastává demokracie. Mezi základní prvky demokracie patří vůle lidu a zájem lidu. Tyto zmíněné prvky jsou ovlivňovány principy, které dělíme do 4 základních skupin. Tyto principy jsou důležité pro existenci demokracie v demokratickém státě.⁵²

Demokratický stát se považuje jako vláda lidu, lidem a pro lid. Tento slovní obrat najdeme i v čl. 2 současné francouzské ústavy. Je připisován Lincolnovi. Lid je považován za jediný zdroj legitimacy státní moci. A představitelé státní moci jsou lidem přímo nebo nepřímo voleni. Vládu lidu vyjadřuje princip suverenity lidu.⁵³

Prvním z principů je princip vůle většiny. Jedná se o rozhodování, kdy vůlí lidu je vůle většiny. Zjišťuje se hlavně hlasováním. Zahrnuje i pluralitu názorů ve společnosti, svobodu soutěží politických sil, ochranu lidských práv a svobodu a

⁵¹ <http://www.znovu.cz/ex/recko.htm>

⁵² Zimek, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 9.

⁵³ Wintř, Jan. Principy ústavního práva s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního. Praha: Epolex Bohemia, 2006. s. 21.

dělbou moci. Rozhodnutí většiny znamená rozhodnutí všech. Většinové rozhodnutí se dále dělí na absolutní, kvalifikovanou a relativní většinu. První ze zmíněných představuje nadpoloviční většinu všech hlasů. Druhá znamená jinou vyšší většinu hlasů než absolutní a to například 2/3 nebo 5/3. Relativní většina je určitá většina hlasů v poměru ke stanovenému počtu hlasů nutnému pro rozhodnutí. Tato většinová rozhodnutí musí být vždy legitimní. Musí vycházet ze základů společnosti o demokratickém státu. Samozřejmostí je také respektování stanovených hodnot, které jsou významné pro demokracii. Tyto hodnoty nemohou být změnitelné ani po rozhodnutí většiny. Menšina lidu tato rozhodnutí většiny musí respektovat.

Dalším principem je ochrana menšiny související s principem popsaným výše. Pro tuto menšinu musí existovat tento princip na ochranu svých základních potřeb. Dalším z důvodů fungování tohoto principu je, že rozhodnutí většiny nemusí být vždy pro menšinu správné a mohlo by dojít k poškození menšiny. V demokracii proto existuje několik kvalifikovaných základních pravidel. Jsou to určitá práva menšiny, která nemohou být porušena (základní práva a svobody), menšina se může bránit ústavními prostředky, rozhodnutí většin je přijato demokratickým způsobem v souladu s ústavními principy, menšina má možnost účastnit se rozhodování a uplatňovat své zájmy, možnost menšiny stát se po určité době většinou.

Principem svobody se rozumí svoboda společnosti. Společnost členům společnosti umožňuje ničím neomezenou účast na rozhodování celku. Z této jednoduché definice bychom mohli nabýt dojem, že jedinec uplatňuje svoji absolutní svobodu. Ale z pohledu demokracie je důležité zdůraznit, že svoboda jedince je ve společnosti limitována. A to svobodou každého dalšího jedince. Uplatňování absolutní svobody by vedlo ve státě k anarchii – porušování zájmů jiného jedince. To by bylo v rozporu s demokracií. Pokud mluvíme o jedinci je to tzv. svoboda relativní. Jedinec musí mít možnost rozhodnutí svobodně a bez omezení. Svoji rozhodovací vůlí se účastní rozhodování celku. Svoboda jedince je omezena jen na základě ústavy. Stává se to především v kodexech základních práv a svobod.

Dalším principem je princip rovnosti. Vyjadřuje rovnost lidí ve společnosti. Byl to způsob jak zamezit rozdílům mezi lidmi. V demokracii je rovnost všech členů společnosti a jejich účastí na rozhodování o veřejných záležitostech. Základem je rovnocenná možnost každého jedince na rozhodování bez jakéhokoliv rozdílu mezi lidmi. V praxi nalezneme tento princip rovnosti u volebního práva.

Existují dvě formy, ve kterých je vláda lidu realizována. Tyto formy se dělí na demokracii přímou a reprezentativní (nepřímou). Obě tyto formy jsou důležité pro

naplnění suverenity lidu a musí se vzájemně doplňovat. Jak a která forma demokracie je využívána v historii ústavnosti, je otázkou především ústav a konkrétního historického období. Bylo již zmíněno, že v historii byla nejprve využívána demokracie přímá. Po rozvoji států zvyšováním počtu obyvatel a rozšiřováním území, začala převažovat demokracie reprezentativní. Byla to jediná možnost, jak spravovat a řídit stát pomocí zástupců lidu. Tyto demokratické státy ale považují za nezbytné používat i přímou demokracii jako doplněk k demokracii reprezentativní. Tímto je doplňována myšlenka suverenity lidu.⁵⁴

Po celou dobu historického vývoje je demokracie od počátku až do dnešní doby předmětem kritiky. I přes praktickou realizaci nedochází ke stoprocentnímu ideálnímu splnění vůle a vlády lidu. Díky tomu, že tato vůle je nějakým způsobem vždy omezována. Demokracie je však prostředkem vlády lidu v každém případě. K tomuto tématu lze uvést i názor P. Hollandera. Tento vědec vymezuje demokracii jako politickou koncepci požadující svobodu a rovnoprávnost jednotlivce. Je nutné nezapomínat na konstruování formálních pravidel, které umožňují výběr mezi cíli a přijímáním legitimních mocenských rozhodnutí.

Demokratický stát, jak bylo už výše popsáno, se opírá především o suverenitu lidu. Projevem je princip vlády většiny. „Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním „řídí první věta čl. 6 Ústavy“. Demokracie je brána také jako vláda lidu: „lid je zdrojem veškeré státní moci“ (čl. 2 odst. 1 Ústavy). Lid je nejen zdrojem legitimacy, ale také přímým nebo nepřímým vykonavatelem moci – lid vykonává státní moc „prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní“ (čl. 2 odst. 1 Ústavy). Reprezentanti lidu v ústavních orgánech jsou pak přímo nebo nepřímo voleni lidem a jsou vybíráni z lidu. Z řad státních občanů ČR. Ústava zakotvuje systém zastupitelské demokracie. Bere na vědomí ovšem i přímou demokracii v čl. 2 odst. 2. „Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.“ A demokracie je vláda pro lid, teda ku prospěchu zájmu lidu.⁵⁵

Dnešní pohled na demokracii je nemyslitelný bez blízké vazby na zásady liberálního státu. Demokratický stát se nesmí stát tyraníí většiny. Je to zřejmé z věty druhé čl. 6 Ústavy ČR. Záruky menšin proti tyranii většiny jsou v liberálním státě dvojí. Systém dělby moci, důmyslné oddělení a vzájemné vyvážení moci zákonodárné, výkonné a soudní, brání tomu, aby se státní moc ocitla

⁵⁴ Zimek, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 9-13.

⁵⁵ z .č. 1/1993 Sb., Ústava ČR

nekontrolovatelně v jedněch rukou. Další zárukou jsou základní práva a svobody, které vytvářejí nedotknutelnou sféru jednotlivce. Stát do ní nesmí zasahovat.⁵⁶

8.1. Přímá demokracie

Demokracii rozdělujeme na přímou a reprezentativní. Přímá demokracie je prvotní forma. Jedinec projevuje svoji vůli na řešení společenských vztahů přímou účastí a rozhoduje bez zprostředkování jiného zástupce. Počátky přímé demokracie jsou registrovány ve starověku. Svobodní příslušníci státu rozhodovali o správě státu. Přímá demokracie byla základní rozhodovací forma. To bylo umožněno malým počtem obyvatel a malým státním územím. Rozhodování jednotlivců je zaručeno hlasováním. Realizace přímé demokracie byla uzpůsobena jako při volbách. Rozdílem je, že jedinec přímo odpovídá dvěma možnými způsoby: ano či ne. Mezi nejvýznamnější formu přímé demokracie patří referendum. Další používanou formou přímé demokracie je petice. A zastaralejší forma se nazývá všelidová diskuze. Tzv. lidová iniciativa je obsažena v §16 zákona o obcích a zní takto: obecní lidová iniciativa – právo požadovat projednání určité záležitosti v oblasti samostatné působnosti radou obce nebo zastupitelstvem obce, právo podávat orgánům obce návrhy, připomínky a podněty. Dalšími formami přímé demokracie jsou například odvolání – recall, který v ČR není a town-meetings využívaný ve Švýcarsku.⁵⁷

Pokud stát chápeme jako určitý systém organizované moci a moc je v demokratických podmínkách odvozena od suveréna – lidu, zakládají se postupně v mocenských systémech možnosti přímého podílu občanů na rozhodování státu nebo možnosti přímého rozhodování – a to přímé demokracie. Je to organizační forma, v níž lid jako základní činitel univerzální státnosti přenesl moc na své představitele a je rovněž sám činný při rozhodování. Rozhodování lidu ve všech podstatných záležitostech veřejného zájmu je ovšem nerealizovatelné. Proto nelze chápat jako ucelený systém, ale pouze se jedná o jednotlivá opatření. Stává se doplňkem formy reprezentativní. Prvek přímé demokracie často bývá součástí celkového systému dělby moci. Příkladem je způsob omezení parlamentu parlamentním hlasováním lidu.⁵⁸

⁵⁶ Wintr, Jan. Principy českého ústavního práva s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního. Praha: Epolex Bohemia, 2006. s. 10.

⁵⁷ <http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>.

⁵⁸ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI Publishing, 2003. s. 42

8.1.1. Referendum

Vychází z latinského slova referendus. To znamená „věc“ o níž má být podána zpráva.⁵⁹ Je to projev přímé demokracie, který je v současném světě nejvýznamější. Jednotlivec se účastní přímo politického řešení základních otázek státu. U referenda je důležité zmínit lidovou iniciativu. Což je „iniciativa zákonem stanoveného počtu občanů, která může vést k vyhlášení referenda“ (obvyklé ve Švýcarsku) či k přijetí zákona.

V ČR je upravena na místní úrovni a to zák. č. 298/1992 Sb., podle kterého návrh na konání místního referenda může podat občan, pokud jej nepodpořil zákonem stanovený počet voličů.⁶⁰ Další starší definice od B. Baxy zní takto: „Referendum v nejširším smyslu znamená přímý projev národa jako prostředku všeobecného hlasování, v užším a obvykle užívaném smyslu, jest to přímé zákonodárství národa“.

Referendum má formu celostátní (na celém území státu) nebo obecní (jen na části území). Referendum, zejména celostátní se týká dvou oblastí. Oblasti legislativní a oblasti jiných otázek správy státu.

Z ústavního hlediska známe různé dělení referend:

Dělíme je podle formy:

- Obligatorní (povinně musí být uskutečněno před rozhodováním ústavních orgánů)
- Fakultativní (může být uskutečněno na žádost buď občanů nebo ústavních orgánů)

Podle významu dělíme referendum na:

- Závazné (jeho výsledek je závazný pro ústavní orgány před jejich rozhodnutím)
- Konzultativní (jeho výsledek je doporučením lidu pro rozhodnutí ústavních orgánů, může jít o doporučení souhlasné či nesouhlasné)

Poslední dělení je podle časových lhůt: předběžné (musí předcházet před rozhodnutím ústavních orgánů) a následné (je uskutečněno až po rozhodnutí ústavních orgánů a jeho výsledek je ratifikace nebo veto lidu k předchozímu rozhodnutí ústavních orgánů).

⁵⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Referendum#cite_note-1

⁶⁰ Hendrych, Dušan a kol. Právnícký slovník, 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck, 2009 s. 381.

Referendum může sloužit i jako pojistka proti zneužití lidem přenesené moci na parlament nebo může být využito v soustavě dělby moci jako prostředek vyloučení parlamentu z rozhodování. Může také stabilizovat reprezentativní systém tzv. možnost odvolat se k lidu.⁶¹

8.1.1.1. Místní (obecní) referendum

Jedním z práv, jak se podílet na správě veřejných věcí přímo se provádí místním referendem. Tuto skutečnost nalezneme v čl. 21 odst. 1 LZPS. Upraveno je zákonem č. 22/2004 Sb., o místním referendu a změně některých zákonů. Místním referendem rozhodují oprávněné osoby formou souhlasu nebo nesouhlasu o jednoznačně položených otázkách. Nejčastěji se tyto otázky týkají věcí patřících do samostatné působnosti obce a statutárního města i na území hlavního města Prahy. Což je stanovené v §1 daného zákona. Nemožné je konat místní referendum o místních poplatcích, o rozpočtu obce, o volbě a odvolání starosty, místostarosty, rady obce a členů dalších orgánů volených zastupitelstvem obce. Hlasovat v tomto referendu může každá osoba, která má právo volit do zastupitelstva obce tzv. oprávněná osoba. Hlasování se koná tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého hlasování. Referendum se využije, jestliže se na tom usnese zastupitelstvo obce nebo zastupitelstvo statutárního města anebo přípravný výbor podá návrh na konání referenda a zastupitelstvo obce nebo zastupitelstvo statutárního města rozhodne o vyhlášení. Veškeré finanční výdaje spojené s konáním místního referenda hradí ze svého rozpočtu obec či statutární město, v jejímž místě se referendum konalo.⁶² Rozhodnutí v místním referendu je pro zastupitelstvo obce, zastupitelstvo statutárního města a orgány obce a statutárního města závazné. Ovšem je možné podat návrh na soudní přezkoumání, který se řídí soudním řádem správním.⁶³

8.1.1.2. Krajské referendum

Krajské referendum je zakotveno v zákoně č. 118/2010 Sb., o krajském referendu a o změně některých zákonů. Účinný je od 1. 1. 2011. Nesmí se používat pro referendum na území hlavního města Prahy. Hlasovat má možnost každá osoba, která má právo volit do zastupitelstva kraje. Hlasování probíhá tajným, všeobecným, rovným a přímým hlasovacím právem. Rozhoduje se o věcech, které patří do

⁶¹ Klíma, Karel a kolektiv. Komentář k Ústavě a Listině. 2. vydání. 1. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 62.

⁶² Man Vlastislav, Schelle Karel. Praha: Epolex Bohemia a.s., 2006, s. 124.

⁶³ <http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>.

samostatné působnosti kraje. Podnět k referendu dává zastupitelstvo kraje nebo přípravný výbor. Ten tvoří nejméně tři oprávněné osoby. Návrh musí podpořit podpisem alespoň 6% oprávněných osob s trvalým pobytem v kraji. Položená otázka musí být srozumitelná a musí se na ni moci odpovědět ano/ne. Aby rozhodnutí v krajském referendu bylo platné, je nutné alespoň 35% účasti oprávněných osob zapsaných v seznamech oprávněných osob. Rozhodnutí je závazné, pokud hlasovala nadpoloviční většina oprávněných osob, které se krajského referenda zúčastnili. A 26% oprávněných osob zapsaných v seznamech. Rozhodnutí je pro zastupitelstvo kraje a orgány kraje závazné.⁶⁴

8.1.1.3 Celostátní referendum

Celostátní referendum je téma probírané nyní v České republice. Tento problematický okruh bych podrobněji zmínila v samostatně uvedené kapitole.

Realizace referenda má své klady i zápory. Především v souvislosti s vyslovením vůle jedince jako i s vůlí všeho lidu. Nutností je jasně stanovit důvod referenda. Znamená to položit jasně stanovenou otázku k hlasování a následně odpovědět ano či ne. Na základní otázku by neměly navazovat další otázky.

Mezi negace patří rozsáhlé mediální kampaně. Vycházejí hlavně z veřejných sdělovacích prostředků. Lid tyto veřejné názory často ovlivňuje a mění svoje názory. Jako další negativum je zmíněno finanční hledisko, které zatěžuje stát. Problém může nastat i špatným položením otázky. Což je ta otázka, na kterou není možná jednoznačná odpověď. Referenda se musí také účastnit dostatečné množství jedinců, aby výsledek byl možný použít pro ústavní orgány.

Mezi klady referenda patří zjištění základní vůle lidu o státních otázkách pomocí přímého rozhodování. Stát se díky této formě dozví potřeby a zájmy lidu.

Existuje několik typových problémů, které referenda často řeší. Jsou jimi referenda týkající se plné nebo částečné změny ústavy, přijetí změny nebo zrušení zákona. Dále referendum, které se použije k vyjádření důvěry orgánům nebo funkcionářům. A posledním je referendum k řešení rozporů mezi ústavními orgány a řešení významných mezinárodních otázek.⁶⁵

Česká republika je jedna z mála evropských států, která nemá z minulosti žádné velké zkušenosti s používáním některých forem přímé účasti lidu na rozhodování veřejných věcí a tato skutečnost pokračuje i v současnosti. Nyní

⁶⁴ <http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>.

⁶⁵ Antoň, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie a politické svobody. Praha: LEGES, 2010. s. 124.

nemáme v právním řádu zakotveny takové standartní formy přímé demokracie jako je například celostátní referendum nebo lidová iniciativa. Ale stále častěji je toto téma probíráno a nyní existují stále podrobnější diskuze o zavedení celostátního referenda u nás. Prozatím v ČR chybí možnost, kdy jedinec sám rozhodne o důležitých otázkách bytostně se týkajících jeho existence. Washingtonská deklarace sice uváděla uznávání zásad iniciativy a referenda, ale poté ústavní listina z roku 1920 toto omezila výlučně na dané případy. Nebylo to možné například u hlasování o ústavě a jejích změnách. Prostor pro uplatnění přímé demokracie se poté otevřel v ústavní rovině v roce 1990, kdy novelizovaný čl. 86 odst. 3 Ústavy ČSFR zakotvil, že „o věcech místní samosprávy rozhodují občané na obecních shromážděních nebo referendem anebo prostřednictvím zastupitelstva obce“. Přímá demokracie většinou doplňovala demokracii reprezentativní. Jako příklad mohu uvést čl. 21 odst. 1 Listiny. Obsahuje právo občanů podílet se na správě veřejných věcí jak svobodnou volbou svých zástupců, tak i přímo. Existují rozdílné názory na to, v jaké podobě upravit instituty přímé demokracie v Ústavě ČR nebo zda je to vůbec možné. Podle čl. 2. odst. 2 Ústavy ČR „ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo“. Tato interpretace značí, že tyto sporné otázky přímé demokracie byly odloženy. Ústavní zárukou v České republice přímé demokracie je čl. 2 odst. 1 Listiny, podle kterého „Občané mají právo podílet se na správě věcí veřejných přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců“. Pokud se jedná o územní působnost referenda, může se organizovat na území celého státu nebo v jeho menších územních jednotkách. To je odvozeno od stupně závaznosti referenda. Větší význam mají rozhodnutí provedená cestou referenda, která mají právní a někdy i ústavní sílu.

8.1.1.4. Tzv. Referendum o vstupu do Evropské unie

Jedná se o čl. 10a Ústavy přijatý novelou Ústavy č. 395/2001 Sb., a upravuje možnost přijmout ústavní úpravu referenda, prostřednictvím něhož by byl dán souhlas s ratifikací mezinárodní smlouvy, kterou byly přeneseny pravomoci České republiky na mezinárodní instituci. Ústavní zákon č.515/2002 Sb., o přistoupení ČR k EU stanovil, že o přistoupení k EU lze rozhodnout jen referendem. Ovlivnilo to změnu ústavního zákona č. 1/1993. Referendum vyhláší prezident republiky. Přistoupení je schváleno kladnou odpovědí nadpoloviční většiny hlasujících. Způsob provedení referenda upravoval zák. č. 114/2002 Sb. Referendum se konalo ve dnech 13. a 14. června 2003, pro hlasovalo 77% hlasujících, proti 23% hlasujících,

zúčastnilo se 55% oprávněných občanů. Česká republika vstoupila do EU 1. 5. 2004.⁶⁶

8.1.2. Petiční právo

Je jedním z politických práv garantovaných Listinou a speciálním zákonem (č. 85/1990 Sb.). Spočívá v tom, že každý má právo sám nebo společně s jinými se obracet na státní orgány, orgány územní samosprávy a právnické osoby, jimiž byla svěřena působnost státního orgánu, se žádostmi, návrhy a stížnostmi ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu, které patří do působnosti těchto orgánů. Peticí se nesmí zasahovat do nezávislého soudu. Petice nesmí vyzývat k porušování ústavy a zákonů, popírání nebo omezování osobních, politických nebo jiných práv občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů anebo k násilí nebo hrubé neslušnosti. Ve výkonu tohoto práva nesmí být nikomu na újmu. K sestavení petice, opatření podpisů občanů pod ni, doručení petice státnímu orgánu, orgánu územní samosprávy nebo právnické osobě a jednání s ním mohou občané vytvořit petiční výbor. Petice musí být písemná (do blízké budoucnosti bude třeba legislativně dořešit petici pomocí elektronického podání) a musí být pod ní uvedeno jméno, příjmení, a bydliště toho, kdo ji podává: podává-li petici petiční výbor, uvedou se jména, příjmení a bydliště všech členů výboru a jméno, příjmení a bydliště toho, kdo je oprávněn členy výboru v této věci zastupovat. Orgán, jemuž je petice adresována, je povinen ji přijmout, a pokud patří do působnosti (ne-li, je povinen ji do 5 dnů postoupit kompetentnímu orgánu), je povinen její obsah posoudit a do 30 dnů písemně odpovědět tomu, kdo ji podal, anebo tomu, kdo zastupuje členy petičního výboru. V odpovědi uvede stanovisko k obsahu petice a způsob jejího vyřízení. Občan nebo petiční výbor může každým způsobem, který neodporuje zákonu, vyzývat občany, aby petici svým podpisem podpořili.⁶⁷

V usnesení II. ÚS 350/04 ze dne 23. 9. 2004, č. 47,sv. 34 Sb.n.u. je zaznamenáno že,, *Jen státní a samosprávné orgány jsou totiž těmi orgány politické správy, vůči nimž bylo vždy vymezováno petiční právo. Z listiny samé vyplývá, že byla adresována pouze vedlejšímu účastníkovi řízení, který není ani státním ani*

⁶⁶ Hendrych, Dušan. a kol. Právní slovník, 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H.Beck, 2009.s. 914.

⁶⁷ Hendrych, D. a kol. Právní slovník, 3. podstatně rozšířené vydání, Praha: C.H. Beck, 2009. s. 691

samosprávným orgánem, nýbrž obchodní společností, tedy podnikatelem provozujícím samostatnou výdělečnou činnost za účelem dosažení zisku. Ať už byl tedy vedlejší účastník řízení řízen kýmkoliv a za jakýmkoliv dalším jiným účelem, není ze své podstaty oprávněn či povinen jednat a rozhodovat ve věcech veřejného či jiného společného zájmu. Vedlejší účastník řízení tedy nemůže být nikdy povinným při uplatňování petičního práva.⁶⁸

V samotném nálezu I. ÚS 21/94 ze dne 23.6. 1994,č. 35,sv.1 Sb.n.u. se píše, že Listina základních práv a svobod v čl. 18 odst. 1 stanov, že ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu má každý právo sám nebo s jinými se obracet na státní orgány a orgány samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi. Každému se tedy zaručuje nerušený, nikým neztěžovaný výkon petičního práva ve smyslu čl. 3 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, pokud se ovšem nepřekročí hranice Listinou stanovené v čl. 18 odst. 2 a 3. Ústavní úprava nicméně nezaručuje konkrétní záruky kladného či záporného „meritorního vyřízení“ věci, dokonce ani reakce příslušného orgánu. Subjektivní právo na „vyřízení“ petice není ústavně založeno a z práva podat petici neplyne subjektivní právo na to, aby petici bylo obsahově vyhověno. Stanoví se pouze povinnost bránit podání petice, tj. ji přijmout. Petice se chápe především jako určitý podnět, vyjádření názoru, pokud jde o věci veřejné. Ve své podstatě jde vlastně o zvláštní formu svobody projevu ve smyslu čl. 17 Listiny základních práv a svobod.

Samotný proces „projednání“ petice nemá charakter řízení právního, např. podle správního řádu, v němž by se rozhodovalo o právech a povinnostech, nýbrž jde o postup, pro který listina základních práv a svobod nestanoví konkrétní rámec či zvláštní ochranu, jako je tomu v jiných případech, např. ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

Zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním, který předcházel samotnému řádnému ústavnímu zakotvení petičního práva, přímo obsahově souvisí pouze s úpravou provedenou v ustanovení čl. 1 – 4 Listiny základních práv a svobod, např. když v § 2 stanoví, že nikomu nesmí být ve výkonu petičního práva bráněno. Lhůta uvedenou v §5 již nelze podřadit ústavní dikci. Má jen pořádkový charakter. V daném případě nelze proto nečinnost příslušného státního orgánu považovat za zásah do základních práv a svobod zaručených ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy, neboť v podání petice nebylo bráněno a příslušný orgán petici

⁶⁸ Jirásková, Věra. Suchánek, Radovan. Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu (výběr z nálezů a usnesení). Praha: LINDE, 2007. s. 385.

prokazatelně přijal, později jí bylo i meritorně vyhověno. Ústavně zaručený výkon petičního práva tak narušen nebyl. Zákonná úprava, pokud jde o odpověď či „vyřízení“ věci, jejíž porušení je namítáno, nemá charakter konkrétnějšího provedení ústavní úpravy. Upravuje povinnost mimo rámec ústavní a nárok na odpověď či vyřízení petice není ústavně garantován.

Pokud jde o otázku porušení mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, ani Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, které v daném případě by mohly jedině připadat v úvahu, problematiku petičního práva neupravují. Lze dovodit, že výkon tohoto práva chápou právě jako uplatňování svobody projevu, kdy se ani neočekává konkrétní reakce, ale rozhodující pro ně se jeví zřejmě právě ona zvláštní forma možnosti skutečné svobody projevu.“⁶⁹

Petiční právo zabezpečuje jednotlivci i souboru jednotlivců podávat státním orgánům návrhy a žádosti ve veřejných věcech a požadovat jejich řešení. Tato forma odpovídá znakům přímé demokracie. Rozdíl je však v tom, že zde rozhoduje státní orgán nikoliv lid.

V historickém vývoji ústavnosti jsou na českém území známy tzv. Deputace k panovníkovi. Známá je česká deputace z roku 1848 s první a druhou peticí.

8.2. Reprezentativní (nepřímá) demokracie

Reprezentativní demokracie je systém, v němž se suverenita lidu neuskutečňuje přímo, ale prostřednictvím k tomu vytvořených institucí. Jde o suverenitu delegovanou na zástupce lidu v systému, kde vůle orgánu nazvaného zastupitelský je vyjádřena vůlí lidu, aniž by to vyžadovalo znát, zda se tato vůle shoduje s reálnou vůlí lidu. Jedná se o nejtypičtější formu demokracie. V obecném pojetí znamená reprezentativní demokracie systém založený na předpokladu, že lid má možnost reálně suverenitu vykonávat sám a že nezbytně pověřuje své zástupce, aby rozhodovali za něj a ve jménu národa.

S tímto systémem jsme se poprvé mohli setkat ve Francii v Ústavě a to roku 1791.⁷⁰ Teorie reprezentativní demokracie znamená, že poslanec, senátor nebo člen vlády je jakýmsi ztělesněním vůle lidu. Vychází z koncepce jejich neodvolatelnosti. Mají určitou imunitu. Reprezentativní demokracie je z převažující většiny svých

⁶⁹ Jirásková, Věra. Suchánek, Radovan. Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu (výběr z nálezů a usnesení). Praha: LINDE, 2007. s. 384.

⁷⁰ Klíma, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2. vydání. 1. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 57.

atributů fikcí. Kolik atributů má či nemá reálné opodstatnění, rozhoduje stupeň demokratické politické kultury, která je dána konsensuálním vývojem v daném státě a kvalitou politických a státnických osobností. Autor se v této knize zmiňuje, že neodmítá pojem reprezentativní demokracie. Snaží se jen vymezit obsah se všemi klady i zápory. Společnost, ve které je reprezentativní demokracie používána si musí klást otázku, jestli lze formy a obsah zdokonalovat postupným vývojem znalostí ve společnosti. Musíme si uvědomit, že neexistuje žádný rozdíl mezi demokracií zastupitelskou a reprezentativní. Jelikož již o tom někteří státopěvci diskutují.

Důležité si je uvědomit, že zástupce nemůže mít nikdy více práv než zastupovaný, což je lid jako soubor občanů. Nelze klást tyto zástupce mocenskopoliticky výše než občany, kteří si je zvolili. Ba naopak.⁷¹

V čl. 2 odst. 1 Ústavy je stanoveno, že zdrojem veškeré státní moci je lid, který ji vykonává prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. Moc zákonodárná je v České republice svěřena volenému parlamentu. Ovšem v podmínkách demokratického právního státu Parlament není nejvyšším ani všemocným státním orgánem. Má stanovené hranice, které nesmí přesáhnout. Také je kontrolován ostatními ústavními orgány. Jsou jimi například prostředky ústavního soudnictví, uplatněním veta prezidenta republiky. Úpravu moci zákonodárné nalezneme v hlavě druhé. Konkrétně v čl. 15 až 53. Dočteme se zde i o celé úpravě postavení Parlamentu.⁷² V hlavě třetí máme zakotvenou výkonnou moc v čl. 54 až 80. Ústava upravuje tyto orgány moci výkonné. Prezidenta republiky, vládu, ministerstva, jiné (ústřední a neústřední) správní úřady, orgány územní samosprávy a státní zastupitelství. Ústavní úprava se soustřeďuje hlavně na úpravu postavení prezidenta republiky a vládu. Zbytek úřadů svěřuje zákonu.⁷³ Poslední mocí je moc soudní. Podstatou moci soudní je výkon soudnictví, který náleží specifickým státním orgánům. Těmi jsou nezávislí soudci. Soudnictví provádějí soudy zákonem stanovenými metodami a v zákonech stanovených procesních formách.⁷⁴

Reprezentativní demokracie slouží k zajištění vlády lidu prostřednictvím svých zástupců. Zastupitelský vztah je založen zásadně volbou. Musí existovat demokratické prostředí ve státě a v té souvislosti i taková úprava voleb a volebních

⁷¹ Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. Srovnávací ústavní právo. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2003. s. 21 – 22.

⁷² Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva, 2. doplňované a aktualizované vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2009. s. 53.

⁷³ Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva, 2. doplňované a aktualizované vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2009. s. 65.

⁷⁴ Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva, 2. doplňované a aktualizované vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2009. s. 87.

systemů. To znamená, všeobecné a rovné volební právo. Dalším znakem je přímé a tajné hlasovací právo.

Rovným volebním právem se rozumí, že všichni oprávnění voliči, u nichž nejsou žádné zákonné překážky, mají u voleb stejné podmínky. To znamená, že mají jako voliči stejná práva a povinnosti. Ve vztahu s volebním právem pasivním a aktivním mají mít voliči rovné podmínky ve všech stádiích volebního procesu. Jednoduchou definicí pro pojem rovné volební právo je „všichni voliči mají stejný počet hlasů a hlas každého má stejnou váhu“. V každodenním životě je toto pojetí bohužel nerealizovatelné. Předpokladem by bylo, že všechny volební obvody jsou stejně velké počtem oprávněných voličů a účast všech ve volbách je povinná. Navíc by existovaly sankce. Znamé jsou i případy, kdy Ústavní soud judikoval, že princip rovnosti nemá absolutní charakter a není proto možné jej chápat mechanicky. Došel dokonce k závěru, že „v určitých případech je přípustné i částečné omezení volebního práva“ – (nález ÚS z 2.4.1997 sp.zn. Pl. ÚS 25/96 vyhlášený pod č. 88/1997 Sb.)

Přímé volby znamenají, že voliči hlasují pro navržené kandidáty. To umožňuje založit přímý vztah mezi hlasujícím voličem a osobou, které je svěřen mandát. Mezi další důležitý atribut volebního systému v demokracii patří tajné hlasování. Volič má možnost hlasovat, aniž by byl pod nátlakem nebo zastrašován. A nemusí nést následek za učiněné rozhodnutí, pokud by s jeho názorem někdo nesouhlasil.⁷⁵

Pomocí voleb se zřizují zastupitelské sbory (zákonodárné a ústavodárné). Volbou získají členové mandát (tzv. zmocnění) lidu k jeho zastupování. Mandát zástupce je významným ústavním institutem a vyjadřuje vztah lidu k zvoleným zástupcům. „Mandát znamená titul, kterým lid pověřil své zástupce k výkonu moci a rozhodování. Vykonáván je vlastním jménem. Ale mandát je zprostředkovaný, což znamená, že zástupci ztělesňují vůli lidu“.⁷⁶

Pojem mandát pochází z latinského jazyka. Můžeme ho přeložit jako „pověření“, „zmocnění“, „plnou moc“. V případě postavení člena parlamentu se jedná o zmocnění zastupovat volební obvod v příslušné komoře Parlamentu.⁷⁷ Mezi základní typ mandátu patří tzv. mandát volný. Zástupce není po svém zvolení právně zavázán ke svému volebnímu obvodu, tedy ke svým voličům. Nemá povinnost od

⁷⁵ Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda 2. díl (2. podstatně rozšířené vydání). Praha: LINDE, 2008. s. 329-330.

⁷⁶ Klíma, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2. vydání. 1. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 57.

⁷⁷ Mann, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva. Praha: Epolex Bohemia a.s., 2006. s. 68.

nich přijímat příkazy a v průběhu volebního období nemůže být voliči odvolán. Zástupce má ústavně – morální odpovědnost, která spočívá v jednání osobního zájmu lidu. Zástupce by si měl průběžně zjišťovat tyto zájmy a vyvozovat z nich závěry. Pokud lid není dostatečně spokojen se zástupcovým jednáním, sankcí se pro něj stává nezvolení a neudělení mandátu v dalším volebním období.

Dalším typem mandátu je tzv. mandát imperativní. Zástupce mandát vykonává v zájmu svých voličů a je za svoji činnost odpovědný. Voliči mohou svého kandidáta odvolat i před ukončením volebního období a mohou ho kontrolovat. Následuje typ mandátu tzv. mandát vázaný. Zástupce odpovídá i své politické straně.⁷⁸

8.2.1. Principy volebního práva

Principy volebního práva se skládají z mnoha závazných požadavků a podmínek. Jejich dodržení je předpokladem k uskutečnění voleb. Tyto stanovené podmínky jsou obsahem mezinárodních standardů. Dále jsou stanoveny v ústavách a volebních zákonech států. Ve vyspělých státech je obsah spojován s principy všeobecnosti, přímosti, rovnosti a s tajným hlasováním. Základem všeobecného volebního práva je stanovení oprávněných osob a podmínek, za kterých je možné volit (aktivní volební právo). Nebo stanovení podmínek, za nichž se jednotlivci mohou ucházet o možnost jejich zvolení ostatními (pasivní volební právo).

V České republice je aktivní volební právo vázáno na státní občanství a věkové hranici 18 - ti let. Fyzická osoba musí splňovat současně oba předpoklady. Poté má možnost volit na úrovni celostátní, krajské i na úrovni obcí. Výjimka nastala v případě voleb do Evropského parlamentu, kdy mohou volit i občané členských států EU. Volit mohou i cizinci, kterým to bylo dovoleno na základě mezinárodní smlouvy, kterou je ČR vázána a byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv. Rozdíly v aktivním volebním právu jsou vymezeny pro volby komor Parlamentu a pro volby zastupitelstev samosprávy. Do obou Komor Parlamentu může volit pouze státní občan ČR, kterému je 18 let. Omezení výkonu volebního práva nastává omezením svobody z důvodu ochrany zdraví lidu nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům. U druhé možnosti voleb, což znamená do zastupitelstva kraje, volí občan starší 18 let, který je přihlášen k trvalému pobytu v obci. Tato obec je součástí kraje, ve kterém se volby konají.

⁷⁸ Mann, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva. Praha: Epolex Bohemia a.s., 2006. s. 69.

Věková hranice, která umožňuje rozhodovat ve volbách v evropských státech je stanovena na 18 let. Jednotlivec by měl být schopný se již v tomto věku orientovat ve společenských vztazích a událostech. Tento věk pro zletilost ovšem neplatí, pokud ho jedinec dosáhl v případě uzavření manželství a bylo mu méně než 18 let. V naší právní úpravě nalezneme pouze možnost práva volit, nikoliv povinnost jít k volbám. Občané se mohou sami rozhodnout, zda se účastní voleb či nikoliv. Důvodem velké neúčasti (absentismus) ve volbách může být lhostejnost voličů k otázkám veřejného života. Další příčinou může být výraz vyhraněného politického názoru, vyjadřujícího bojkotu daného orgánu nebo nechuť k působení politických stran.

Právo být volen (tzv. pasivní volební právo) může uplatnit volič, kterému je nejméně 21 let v případě voleb do Poslanecké sněmovny. Pokud se jedná o volby do Senátu, zde je hranice nejméně 40 let. Pokud ale občan byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, tato možnost využití pasivního práva nepřipadá v úvahu. Ve volbách do zastupitelstev kraje nebo obce se může stát každý voličem, jestliže není zbaven způsobilosti nebo zákonem zbaven osobní svobody z důvodu výkonu trestu odnětí svobody. Jestliže soudem bylo rozhodnuto o voliči, že je odsouzen k trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem, není to důvod zákazu účastnit se voleb. Zde je již rozhodnutí na politické straně, která kandidáta navrhla nebo úsudku samotných voličů, zda tuto osobu považuje za nejvhodnější možnost reprezentace.

Je známo mnoho stížností podaných na Ústavní soud. Kandidáti si stěžovali na vyškrtnutí z kandidátních listin. Stalo se tak z důvodu absence některých důležitých požadovaných údajů. Ústavní soud tuto situaci vyřešil pomocí čl. 22 Listiny základních práv a svobod a uvedl tento závěr. „Nejasná či sporná ustanovení zákona o volbách do Parlamentu ČR i zákonů souvisejících, musí být vykládána a používána ve prospěch účelu a smyslu těchto zákonů.“ Častým důvodem pro nemožnost uplatnění tohoto volebního práva se stává neslučitelnost (inkompatibilita) vykonávání dvou nebo více veřejných funkcí jednou osobou.⁷⁹

8.3. Právní úprava reprezentativní a přímé demokracie

Veškerá ústavní hlediska demokracie jako politického principu jsou obsažena především v Hlavě první Ústavy České republiky. Naše republika je zde charakterizována jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1). Nepřekročitelným limitem pro

⁷⁹ Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda. 2. díl (podstatně rozšířené vydání) Praha: LINDE, 2008. s. 321-329.

nepřípustnost změn „podstatných náležitostí demokratického právního státu“ (čl. 9 odst. 2) dále také „výkladem právních norem nelze oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu“ (čl. 9 odst. 3).⁸⁰

V České republice je politický systém založen „na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítající násilí, jako prostředek prosazování svých zájmů“ (čl. 5). Politická rozhodnutí by měla vycházet „z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním“, přitom rozhodování většiny bere ohled na ochranu menšiny (čl. 6). Původem moci a legitimacy veškerých státních orgánů v České republice je lid (čl. 2 odst. 1). Instrukce přímé demokracie Ústava ČR úplně neupravuje. Pouze ve svém čl. 2 odst. 2 označuje, že „ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo“.⁸¹

Další ústavní základy nalezneme v Listině základních práv a svobod. Je zde napsáno, že „stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání“ (čl. 2 odst. 1) a základní práva a svobody „se zaručují všem bez jakýchkoli rozdílů“ (čl. 3 odst. 1).⁸²

Připisovat atributy demokratického státu je možné jen ve zformované občanské společnosti. Podle vůle projevené ve volbách se přímo nebo zprostředkovaně odvozuje obsazení vrcholných státních orgánů. Ze státu se stává garant obecných zájmů lidu a musí dodržovat ochranu práv a svobod člověka a občana. Zároveň se ovšem musí držet stanovených mezí a nadměrných zásahů prostřednictvím svých orgánů. Jak v ekonomické, tak duchovní oblasti života společnosti. Neopomenutelný význam v uskutečňování demokratického politického režimu mají politická práva ústavně zakotvená v hlavě druhé, oddílu druhém Listiny základních práv a svobod. Jejich zákonná úprava musí sloužit a je využívána „ve svobodné soutěži politických sil v demokratické společnosti“ (čl. 22).⁸³

Občané ČR mají právo se podílet na správě věcí veřejných záležitostí a mohou je realizovat „přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců“ (čl. 21. odst. 1). Dále mají přístup k voleným a dalším veřejným funkcím za rovných podmínek (čl. 21. odst. 4). Zárukou pro tyto realizace, typu soudní ochrana a volební právo se stává čl. 36. Listiny. Lid volí orgány, kterými jsou v ČR obě komory Parlamentu (čl. 16-20 Ústavy ČR) a zastupitelstva obcí a krajů (čl. 102).

⁸⁰ z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁸¹ z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁸² z. č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

⁸³ čl. 22 z. č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Volby se konají v lhůtách stanovených zákonem (čl. 21 odst. 2 Listiny). Volební právo je všeobecné, rovné. Vykonává se tajným hlasováním. Volit má právo každý občan ČR, který dosáhl věku 18 let.

Pokud mluvíme o přímé a reprezentativní demokracii je na místě zmínit závazky z mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách vyplývající České republice zejména z čl. 25 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhl. MZV č. 120/1976 Sb.), podle kterého má každý občan právo se bez jakýchkoli rozdílů podílet na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně zvolených zástupců. V souladu s čl. 3 Dodatkového protokolu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.) se smluvní strany zavazují konat v dohodnutých intervalech svobodné volby s tajným hlasováním. Podmínkou je možnost svobodného vyjádření názorů lidu při volbě zákonodárského sboru.⁸⁴

⁸⁴ Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda 2. díl. (podstatně rozšířené vydání). Praha: LINDE, 2008. s. 321-324

9. ÚPRAVA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Koncem 18. století se začaly projevovat teorie výše zmíněného přirozeného práva v myšlenkách koncepcí dějinných revolučních „vystoupení“. Americká Deklarace nezávislosti (1776) oznamovala, že *„všichni lidé byli stvořeni jako sobě rovní, jsou Stvořitelem obdařeni určitými nezcizitelnými právy, mezi něž náleží právo na život, svobodu a hledání štěstí.“* Vlády proto mají povinnost tato práva hájit. Pokud by se vláda snažila tato práva popírat, lid by mohl tuto vládu svrhnout. Podobné prohlášení o vztahu k „lidským právům“ vymezovala francouzská Deklarace práv člověka a občana (1789). Zaručovala rovnost před zákonem, svobodu osoby, svobodu projevu a další politická práva. Přinesla také povinnost chránit tato práva vůči národu, který chápala jako „zdroj veškeré suverenity“. Poté v období po 2. světové válce byla přijata v roce 1945 Charta OSN. Ta zakotvila v čl. 55, že svět jako celek *„bude rozvíjet celosvětové pochopení a uznávání lidských práv a svobod pro všechny“*. Následně o tři roky později OSN vyhlásila zásady „lidských práv“ ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Byla přijata členskými státy kromě sovětského bloku, JAR a Saudské Arábie. V dalších letech byla snaha o prohlubování a uznávání lidských práv pomocí mezinárodních smluv. Mezi nejznámější patří Evropská úmluva o ochraně lidských práv (1950), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), americká Smlouva o lidských právech (1969), Závěrečný akt Helsinské konference (1975) a Africká charta o lidských a občanských právech (1981).⁸⁵ Česká republika má svůj ústavní zákon a to Listinu základních práv a svobod. Ta deklaruje několik práv a svobod, které budou více popsány v níže uvedené kapitole.

Vysvětlení pojmů základní právo, základní svoboda, základní práva a svobody Ústava či Listina nikde nevymezuje. Slovo základní práva a svobody pak využil ústavodárce pro souhrnné označení nejvýznamnějších práv a svobod vyjadřujících přednostně vztahy jedince a státu. Pojem pak vyjadřuje všechna práva a svobody uvedená v LZPS. Existují ale i další práva a svobody, které v LZPS nenajdeme, ale český právní řád jej chrání a respektuje.

Pomocí společných charakteristických rysů lze vymezit základní práva a svobody. Jedná se o práva a svobody, která především – jsou ústavně zaručená (čl. 87 odst. 1 písm. d). Vymezují vztahy mezi jednotlivcem a státem (veřejnou mocí) navzájem. Vznikají přímo na základě ustanovení ústavního pořádku nebo

⁸⁵ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 34 -35.

mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy ČR. Jsou trvalé a mají stejný obsah pro veškeré subjekty. Nesmíme zapomenout na to, že jsou nezczizitelné a nezadatelné podle čl. 1 LZPS. Těmito ústavními hodnotami je stát vázán ve své činnosti (čl. 1, čl. 85 odst. 2 Ústavy).⁸⁶

9.1. Subjekty základních práv a svobod

Subjekty jsou oprávnění nositelé, které tvoří obsah základních práv a svobod. Tyto subjekty jsou hlavně fyzické osoby (lidé). V LZPS se označují různorodými pojmy, jako například „každý“ , „nikdo“ , „občan“ , „mladiství“ atd. Nejčastěji je vymezen pojem „každý“. Rozumí se tím, každý člověk. V případě neuvedení subjektu, je to bráno jako subjekt „každý“. „Občanem“ se rozumí státní občan ČR (čl. 42 odst. 1 LZPS). Mezi velmi málo časté případy, jsou nositeli základních práv a svobod právnické osoby či sdružení bez právní subjektivity. Mezi nositele nepatří ani státní nebo veřejná moc. Ta má své místo jako adresát. Většina práv se týká všech lidí – jedná se o lidská práva. Pro pojem „svoboda“ je charakteristické, že jsou svobodami každého člověka. Ta práva, která platí, jen pro občany se nazývají práva občanská.⁸⁷

Musíme rozlišovat pojem svobody a pojem práva. Pojem právo je spojen s ustanoveními, podle kterých má někdo právo určitým způsobem jednat. Oproti pojmu svoboda, kdy toto spojení jednotlivcům něco zaručuju či garantuje jako nedotknutelné ochrany. Zaručuje sféru, kam veřejná moc nebude zasahovat. Nebo pouze na základě zákona. LZPS ovšem tato pojmová vymezení pevně nedodržuje.

9.2. Základní práva a svobody v Ústavě České republiky

Nejprve se zaměříme na základní práva a svobody v Preambuli Ústavy. Zde jsou vypsány požadavky od občanů ČR, kterými jsou:

1. „budovat, chránit a rozvíjet ČR v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti“.⁸⁸ Česká republika je státem

⁸⁶ Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva ČR. Praha: C.H. BECK, 2009, s. 142 -143.

⁸⁷ Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V. Ústavní systém České republiky, Praha: Prospektrum, 2002, s. 323-324.

⁸⁸ z.č. 2/1993 LZPS

s rovnoprávnými a svobodnými občany. To má za výsledek, že žádná skupina občanů, ani jednotlivci, nemůže být v ČR znevýhodňována či diskriminována. Občané mají základní práva a svobody. Ovšem nejen to, mají také určité povinnosti vůči spoluobčanům i vůči celku, které musí plnit. V povinnostech vůči státu jsou si všichni rovni.⁸⁹

2. „společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství“.⁹⁰ Jedná se o povinnosti, které přesahují možnosti státu. Jsou proto adresovány celé občanské společnosti.
3. „řídít se všemi osvědčenými principy právního státu“.⁹¹

Pokud se podíváme na základní práva a svobody v hlavě první Ústavy České republiky, řadu ustanovení na toto téma obsahuje čl. 1 až 10. Jako příklad mohu uvést čl. 1 odst. 1 Ústavy, kdy výslovně stanovuje, že Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Dále v čl. 4 je stanoveno, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. Nesmíme zapomenout ani na roli mezinárodních smluv, o kterých se mluví v čl. 10. I ty upravují základní práva a svobody. Pokud dal k jejich ratifikaci Parlament souhlas, jsou součástí právního řádu. Pokud mezinárodní smlouva stanovuje něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.⁹²

Důležité je si také přiblížit koncepci LZPS. Listina základních práv a svobod vychází z neporušitelnosti přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanosti zákona, odpovídá mezinárodním paktům (snese přísná měřítko demokratičnosti, ústavnosti a právního státu), je nejvyšším pravidlem pro činnost Parlamentu, orgánů moci výkonné a soudů, je nepřekročitelným omezením moci a záštitou svobodného a důstojného života lidí, zárukou právních, politických a sociálních jistot občanů, má univerzální charakter – její dodržování je v zájmu všech, její filozofie je nedílnou součástí filozofie pluralitní demokratické společnosti jako celku.⁹³

9.2.1. Preambule LZPS a obecná ustanovení v hlavě první

Preambule LZPS je neoznačená. Formuluje nejvýznamnější principy a zdroje základních práv a svobod jako práv přirozených a neporušitelných. Text ovšem nemá

⁸⁹ Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva ČR., Praha: Epolex Bohemia a.s., 2006. s. 144

⁹⁰ z. č. 2/1993 LZPS

⁹¹ z. č. 2/1993 LZPS

⁹² z. č. 2/1993 LZPS

⁹³ z. č. 2/1993 LZPS

přímý normativní obsah. LZPS uznává neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona. Navazuje na obecně sdílené hodnoty lidství. A také na demokratické a samosprávné tradice našeho národa. Vychází ze zkušeností, z dob minulých, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány. Snaží se vložit naději do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů. Vychází z práva našeho národa na sebeurčení. Snaží se, aby se ČR důstojně zařadila mezi státy, jež uvedené hodnoty ctí.⁹⁴

Preambule je součástí ústavního textu. Vyjádřené principy v ní jsou závazné pro zákonodárce při přijímání zákonů i pro Ústavní soud při výkladu veškerých normativních právních aktů.

Hlava první se skládá z čl. 1- 4., navazuje na Preambuli LZPS. Konkretizuje základní právní východiska, která se vztahují k celé koncepci LZPS a právního řádu. Patří sem lidská svoboda, rovnost v důstojnosti i v právech, nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod, principy demokratického a právního řádu, zákaz odnárodňování. Hlava první zakotvuje základní východiska, kterými stanoví obecný právní režim celé LZPS.⁹⁵

Dále bych chtěla více rozebrat jednotlivé články, které souvisí s principem suverenity lidu.

9.2.2. Pojem svoboda a rovnost

V čl. 1 odst. 1 je ustanoveno, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Stanovují se tak základní principy, podle kterých tak státní moc musí k lidem přistupovat. Další ustanovení LZPS tyto principy rozšiřují a konkretizují v jednotlivých sférách lidské existence. Středem zájmu je především svobodný člověk – lidská bytost, nikoliv stát, národ či náboženská skupina. Ovšem zde není rovnost lidí brána absolutně, ale ve vztahu k důstojnosti a k právům. Obecné pravidlo o rovnosti nalezneme v čl. 3 LZPS a má podobu zákazu diskriminace. Další bližší pravidla o rovnosti nalezneme v čl. 2 odst. 3 a 4, v čl. 22, v čl. 27 odst. 2, v čl. 32 odst. 3, v čl. 37 odst. 3 atd.

Jak už zde bylo zmíněno, základní lidská práva a svobody jsou charakteristické svojí nezadatelností, nezcizitelností, nepromlčitelností a nezrušitelností. Pojem nezadatelnost znamená, že nikdo nemůže někomu jinému zadat, postoupit, dát do zástavy na určitou dobu. Nezcizitelnost znamená, že člověk

⁹⁴ Preambule z. č. 2/1993 LZPS

⁹⁵ z. č. 2/1993 LZPS

nemůže převést za úplatu nebo darovat někomu jinému. Nepromlčitelností se rozumí, že nezanikají jejich nevyužitím v určité lhůtě. Nezrušitelnost znamená, že státní moc je může pouze prohlásit, uznat, ale nemůže je zrušit a prohlásit za neplatné. Stát práva a svobody pouze garantuje.⁹⁶

Další důležitý poznatek je v čl. 2. odst. 3. Zde je stanoveno, že každý může činit, co není zákonem stanoveno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Stanovují se zde meze svobodného jednání jednotlivce.⁹⁷

Mezi další patří zákaz diskriminace. To znamená, že základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení atd. V čl. 3. odst. 2 je stanoveno, že každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti.

Ústavní pořádek nikde nezmiňuje základní povinnosti jednotlivců. Jedinou povinností je školní docházka (čl. 33. odst. 1). Mnoho povinností je v LZPS zakotvena nepřímou. Například brannou povinnost nalezneme v čl. 4 zák. č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Důležité pravidlo stanovuje čl. 4 odst. 1, podle kterého povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.⁹⁸

9.2.3. Lidská práva a základní svobody

V čl. 5 až 16 nalezneme převážně základní lidská práva a svobody přiznaná všem fyzickým osobám. Vyjadřují místo jednotlivce v občanské společnosti. Subjektem těchto práv a svobod je každý člověk bez ohledu na občanství, věk či společenské postavení. Pro ostatní fyzické (právnícké osoby) a státní orgány z toho plyne absolutní nutnost tuto sféru respektovat a nezasahovat do ní. Také je důležité nezapomenout zmínit čl. 5. Každý je způsobilý mít práva. Zakotvuje se zde právo na uznání být subjektem práva tj. mít právní subjektivitu. Tuto způsobilost nabýváme od narození až do smrti a má ji každý.

V hlavě druhé se dočteme také o právu na život, o nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, osobní svobodě, zákazu nucené práce nebo služby, osobnostním právem a právu na ochranu soukromého a rodinného života a vlastnickém právem atd.⁹⁹

⁹⁶ Man, Vlastislav., Schelle Karel. Základy ústavního práva ČR. Praha: Epolex Bohemia a.s., 2006. s. 149.

⁹⁷ čl. 2. odst. 3 z č. 2/1993 LZPS.

⁹⁸ z. č. 2/1993 LZPS.

⁹⁹ Hlava druhá z. č. 2/1993 LZPS.

Oddíl druhý tvoří politická práva, svoboda projevu a právo na informace, právo petiční, právo shromažďovací, právo sdružovat se, právo občanů podílet se na správě veřejných věcí, svobodná soutěž politických sil a právo na odpor.

Ráda bych více přiblížila politická práva. Jsou zakotvena v čl. 17 až 23 LZPS. Rozumí se jimi práva, která náleží člověku jako občanu, jako součásti politicky organizované společnosti – státu. Tato práva umožňují skupinám lidí či pouze jednotlivci účastnit se na správě věcí veřejných nebo sdělovat názory na záležitosti, které se týkají veřejného života. Obsahují nejen klasická politická práva, ale i to, co bychom mohli považovat za politické svobody. Jako příklad uvádím svobodu projevu. Kvůli jejich účelu, kterému mají sloužit i jejich povaze, zákonodárce všechna politická práva přesně popisuje v běžných zákonech.

Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny v čl. 17 odst. 1. Rozumí se tím zaručení každému svobodně a nerušeně projevovat své jakékoliv myšlenky. Tato práva zaručuje stát. Definice čl. 17 odst. 2 zní, každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace, bez ohledu na hranice státu.¹⁰⁰ Výsledkem je, že každý může vyjádřit svůj názor jakýmkoliv způsobem.

Cenzura není povolena podle čl. 17. odst. 3. Institucionální cenzura může být jak předběžná, tak i následná. Není povolena cenzura jakýchkoli veřejných projevů, ať už v kostele nebo veřejných projevů atd. Svoboda projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit pouze zákonem. Jedná se o opatření v demokratické společnosti nutná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti (čl. 17 odst. 4).¹⁰¹

Menší výjimku nalezneme v čl. 17. odst. 5. Zde je zakotvena povinnost státním orgánům a orgánům územní samosprávy přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky jsou stanoveny zákonem (např. zák. č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím).

9.2.4. Petiční právo, právo shromažďovací a právo sdružovat se

Právo petiční nalezneme v čl. 18 odst. 1. Toto právo se zaručuje každé osobě (jednotlivci, skupinám). Jeho funkce spočívá v možnosti podávat orgánům veřejné funkce petice. Jedná se o speciální formu svobody projevu (čl. 17 LZPS). Orgány veřejné správy nemají možnost komukoliv bránit v petičním právu, naopak petici

¹⁰⁰ čl. 17 odst. 2 z. č. 2/1993 LZPS.

¹⁰¹ čl. 17 z. č. 2/1993 LZPS.

musí přijmout a reagovat na její obsah. V čl. 18 odst. 1 je vymezen okruh případných adresátů: „ve věcech veřejného nebo jiného společenského zájmu má každý právo sám nebo s jinými se obracet na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi“. Jediné omezení, kdy petice nesmí být používána je u zásahů do nezávislých soudů. (čl. 18 odst. 2).¹⁰² Další omezení platí v souvislosti s porušováním základních práv a svobod zaručených LZPS (čl. 18 odst. 3). Když je petiční právo bezprostředně vymahatelné, zákonnou regulaci provádí především zák. č. 85/1990 Sb., o petičním právu.¹⁰³

Právo neomezeně se shromažďovat vyplývá z čl. 19 odst. 1. je dostupné každé fyzické osobě. Existuje v úzké souvislosti se svobodou projevu – slouží k její realizaci. Za shromáždění se považuje přítomnost skupiny jednotlivců v určitém okamžiku na určitém místě. Podrobněji je toto právo ustanoveno v zák. č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím. Citovaný zákon považuje za shromáždění i pouliční průvody a manifestace.

Právo svobodně se sdružovat je zaručeno v čl. 20 odst. 1. Opět je toto právo zaručeno každé fyzické osobě. Díky tomuto ustanovení máme možnost vytvářet formální i neformální sdružení. V tomto článku ve větě druhé je napsáno, že každý má právo spolu s jiným se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.

Existují dva typy sdružení. Prvním je sdružení, které může vytvořit každý. Nepodléhá žádné registraci a nemá právní subjektivitu. Druhým je sdružení (kluby, hnutí, svazy), které registraci podléhá a právní subjektivitu má. Prováděcím zákonem je zák. č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

Zajímavostí je, že pouze občané mohou zakládat politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich (čl. 20 odst. 2). Jedná se o zvláštní formu práva pro občany ČR. Omezit toto právo je možné pouze na základě zákona. Z důvodu demokratické společnosti ochrany státu, veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku. Dále z důvodu předcházení trestným činům a ochrany práv a svobod druhých. V čl. 44 a z ústavní úpravy mimořádných stavů najdeme dalších pár omezení práva sdružovat se.

Právo občanů podílet se na správě veřejných věcí je jedno z dalších důležitých práv. Pojem správu veřejných věcí vysvětlíme jako účast na politickém životě státu, správě státu a správě veřejných záležitostí v krajích i obcích. Toto právo obsahuje: hlasovací právo v celostátním a místním referendu, účast v jiných formách

¹⁰² čl. 17, 18 z. č. 2/1993 LZPS.

¹⁰³ čl. 18 z.č. 2/1993 LZPS.

přímé demokracie, volební právo ve volbách do Parlamentu a ve volbách do zastupitelstev obcí a krajů, voleb do Evropského parlamentu, možnost ucházet se nebo zastávat jakoukoli veřejnou funkci bez jakékoli diskriminace. Podle čl. 21 odst. 1 mohou toto právo využívat pouze občané ČR. A to přímou nebo svobodnou volbou svých zástupců. Musí být dodržovány lhůty nepřesahující pravidelná volební období stanovená zákonem (čl. 21 odst. 2). Toto ustanovení je důležitou zábranou, aby nebylo jakýmkoli způsobem prodlužováno volební období, protože pravidelné volby jsou znakem demokracie. Znakem volebního práva je všeobecnost a rovnost. Vykonává se tajným hlasováním. Podmínky výkonu volebního práva stanoví volební zákony v čl. 21 odst. 3. Ve stejném článku ale o odstavci níže je zakotveno, že občané mají za rovných podmínek přístup k voleným a jiným veřejným funkcím. Ty jsou uvedeny v Ústavě ČR a v jiných zákonech vztahujících se na případy, kdy jsou obsazovány volbou nebo jmenováním.¹⁰⁴

V čl. 22 je zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti. Toto právo chrání svobodnou soutěž politických stran.¹⁰⁵

9.2.5. Právo na odpor, právo na stávkou

Dalším důležitým právem v souvislosti suverenity lidu pro občany je právo na odpor. Mají možnost postavit se na odpor každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený LZPS, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny. Toto je ustanoveno v čl. 23 LZPS. Navazuje na čl. 9 odst. 2 Ústavy, který říká, že změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná. Toto právo je založeno na přirozenoprávním principu lidských práv a je spojováno s principem svrchovanosti moci lidu. Právo na odpor je dáno občanům ČR proti komukoli. Jak proti vnější moci, tak proti domácí vládě, pokud by odstraňovala základy demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Jedná se o krajní prostředek a poslední ústavní pojistku proti ohrožení demokratického právního státu. Právo na odpor není zaručeno tehdy, když jde o porušování jednotlivých práv a nápravy se lze domoci jinými ústavními či zákonnými prostředky. Ústavodárce podmínil uplatnění práva na odpor současně situací, při které jsou znemožněny činnosti ústavních

¹⁰⁴ čl. 20, 21 z. č. 2/1993 LZPS.

¹⁰⁵ čl. 22 z. č. 2/1993 LZPS.

orgánů a použití zákonných prostředků.¹⁰⁶Jeho cílem může být jen udržet nebo obnovit demokratický řád lidských práv a základních svobod. Nemůže ho využít cizinec. Možnost použít toto právo nastává jen tehdy, když činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny právně, když ústavní orgány své pravomoci ve skutečnosti nevykonávají. Například rozpuštěním parlamentu, odstoupením prezidenta republiky a vlády.¹⁰⁷

Právo na stávkou je zaručeno za podmínek, které jsou stanoveny v zákoně. Toto právo není příslušné pro soudce, prokurátory, příslušníky ozbrojených sil a příslušníky bezpečnostních sborů. Vše je ustanoveno v čl. 27 odst. 4. Toto právo souvisí s koaliční svobodou a je zaručeno jen v mezích zák. č. 2/ 1991 Sb., o kolektivním vyjednávání. Stávkou chápeme zastavení či přerušování práce většího množství zaměstnanců. Musí být provedeno plánovitě za dosažením určitého cíle. Není vázáno na státní občanství. Právo na stávkou je omezeno v čl. 37 odst. 4 a čl. 44.

Jako další prostředky související s omezováním suverenity lidu lze najít v trestním zákoníku v §2 odst. 1: *„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestný čin.“*¹⁰⁸ Dále lze zmínit svépomoc podle občanského zákoníku ustanovení §6 *jestliže hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může ten, kdo je takto ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.*¹⁰⁹

¹⁰⁶ Mann Vlastislav, Schelle, Karel, Základ ústavního práva ČR. Praha: Epolex Bohemia, 2006. s. 164

¹⁰⁷ <http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>.

¹⁰⁸ §2 odst. 1 z.č.40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁰⁹ §6 předpis.č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

10. POJEM SUVERENITY V JUDIKATUŘE

Zaměříme se na suverenitu lidu a nahlédneme do Judikatury ÚS ČR. Tento pojem objevíme v nálezu č. 14/ 1994 Sb. v souvislosti ve vztahu legality a legitimacy. Ve státě, který se označuje za demokratický a vyhláší princip suverenity lidu, nemůže existovat žádný jiný legitimní režim než demokratický. Východiskem naší Ústavy ČR je materiálně – racionální pojetí legitimacy a právního státu. V demokratickém systému ústavního státu a fungující demokracie vytváří legalita nepochybně svým způsobem i legitimitu režimu, není však s ní úplně zaměnitelná. Politický režim je legitimní, je i zcela schvalován většinou občanů. Není ovšem možné tvrdit, že legitimní je každé jednání či chování, jestliže nepřekročí rámec stanovený zákonem, protože legalita se tím stává utilitární náhražkou za chybějící legitimitu.

Moderní ústavní stát vznikl až po první světové válce. Ovšem již dříve existovaly zajímavé výsledky právně pozitivistického zpracování procesních pravidel a záruk podporující právní jistotu občanů a stabilitu práva. Základ právněpozitivistické tradice obsahoval i několik nedostatků. Ústavy založené na těchto základech jsou hodnotově neutrální. Ústava ČR není založena na hodnotové neutralitě a není jen pouhým vymezením institucí a procesů. Připisuje do svého textu i určité regulativní ideje vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti. Akceptuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu. Pozitivní právo neváže jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově – materiálnímu smyslu. Zastává respektování základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti. Tuto obsahovou hodnotu ústavy nalezneme v nálezu č. 14/1994 Sb.

Dalším nálezem, kterým bychom si měli přiblížit suverenitu lidu je související pojem referenda, pocházející z přímé demokracie. Ústavní zákon č. 515/002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a změně ústavního zákona č. 1/1993, Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů, není právním předpisem sui generis, který by byl jen na jedno použití. Nevyužilo se jen pro případ z roku 2003 (přistoupení do EU), ale i pro možnost opakovaného referenda podle čl. 3 tohoto ústavního zákona (popřípadě i pro případ čl. 4). Ústavodárce však nemohl předpokládat, že by se hlasovalo o stejné konkrétní smlouvě s deseti přistupujícími členy, neboť situace by už byla jiná. Proto je na místě používat název pro č. 515/2002 „smlouva o přistoupení České republiky k Evropské unii“ jako obecné označení jednoznačně identifikovatelného vymezení podmínek, za

kterých může dojít k přenesení některých pravomocí orgánů České republiky podle čl. 10a odst. 1 a 2 Ústavy ČR. Oprávněné osoby s možností hlasovat v referendu proto neschvalovaly podmínky přistoupení zbývajících uchazečů o členství v EU. Pouze se k této otázce vyslovily a na jejím základě dojde k přenesení některých pravomocí orgánů ČR na mezinárodní organizace (čl. 87 odst. 1 písm. m. Ústavy ČR). Toto ustanovení se týká jen České republiky.

Dalším nálezem je nález č. 114/ 1996 k pojmu státní moci podle čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR. Dle tohoto článku státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích, které stanoví zákon. V druhé části je pak obsažena nejen garance proti zneužití státní moci, ale i nutnost zákonného podkladu pro její uskutečňování.¹¹⁰

Z vládního návrhu ústavního soudu o referendu, který byl zamítnut ve 3. čtení, sněmovní tisk č. 695/2000 vyplývá, že navržený ústavní zákon vychází z toho, že pravidelnou formou výkonu státní moci je zastupitelská demokracie, zatímco přímá demokracie, v podobě referenda, bude formou výjimečnou, doplňkovou k formě zastupitelské demokracie. Proto návrh zanechává zákonodárnou moc a pravomoc v celém rozsahu na Parlamentu České republiky. Forma referenda by měla být využita při rozhodování o zásadních otázkách vnitřní nebo zahraniční politiky (např. rozhodování o mezinárodních smlouvách). Navazuje dále čl. 9 odst. 2 Ústavy, který stanovuje, že otázky položené v referendu nesmějí směřovat ke změně podstatných náležitostí demokratického právního řádu.¹¹¹

V judikatuře pokud budeme hledat pojem suverenity státu, nalezneme mnoho nálezů a rozhodnutí Nejvyššího správního soud, Ústavního soudu a vrchních a krajských soudů ČR.

Zmíním několik příkladů, kde se pojem suverenity lidu objevil. V usnesení 50 A 25/2012 je napsáno, že přímou demokracii je třeba vykládat ve dvojitým významu. První jako institucionální výraz principu suverenity lid, umožňující rozhodování věcí veřejného zájmu a druhý jako základní právo občanů přímo se podílet na správě veřejných věcí. Tomuto dvojímu vnímání odpovídá ústavní úprava, která v čl. 2 odst. 2 Ústavy ČR na straně druhé umožňuje zakotvení ústavního zákona, který by stanovil, kdy lid vykonává státní moc přímo a v čl. 21 odst. 1 Listin základních práv a svobod zaručuje právo občanů podílet se na správě věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.

¹¹⁰ Nález ÚS 114/1996.

¹¹¹ Klíma, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2. vydání. 1. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 63 – 64.

Pl. ÚS 19/08 ze dne 26.11. 2008 o Lisabonské smlouvě pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství. Senát zde klade otázku, zda formulace tohoto ustanovení je v souladu se základní charakteristikou České republiky obsaženou v čl. 1 odst. 1 a také čl. 2 odst. 1 (princip suverenity lidu) Ústavy ČR.

Dalším nálezem je Pl. ÚS 27/09 ze dne 10. 9. 2009 Kauza Melčák, zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny jednorázovým ústavním zákonem. Navrhovatel zdůraznil mimořádný význam vztahu voleb a fungování demokratického právního státu, předem stanovené volební období považuje za důležité pro uplatnění principů suverenity lidu, rovnosti šancí otevřenosti politické soutěže, práva poslance na nerušený výkon mandátu pro předem stanovenou dobu a zejména pak zaručení ochrany práv parlamentní menšiny. Tuto kauzu jsem více popsala v kapitole Problémové okruhy.

11. NĚMECKO – ÚSTAVNÍ POŘÁDEK

Již 29. února roku 2010 to bylo devadesát let, co byla přijata ústavní listina Československé republiky Národním shromážděním československým. Tato listina nahradila ústavu prozatímní a platila až do 9. května 1948. Připomenout tuto skutečnost je velice poučné, neboť řada prvků obsažených v této listině se objevila i v naší současné Ústavě ČR.

Demokracie je zakotvena v Ústavě ČR svými základními principy. Jsou jimi definování lidu jako suveréna moc, dělba moci a organizace vládní moci. Vzbou politických center moci byla zvolena parlamentní demokracie. Je to systém, který slouží k vzájemné kontrole vlády a parlamentu. Rozdíly v ústavách jsou zapříčiněny hlavně tradicemi a politickou kulturou.

Rozdílný pohled Německa na demokracii se projevil nejen v atmosféře při jednání o ústavách a jejich přijímání, ale i v jejich ustanoveních. Celkově také do institucionální struktury demokratických systémů a soudržnosti politických sil, které se na ústavách dohodly.

Po celou historii se politická kultura musela formovat. Výsledkem byly rozdíly politických systémů. Především proto, že na politické kultuře závisí přijetí nebo odmítnutí politického systému. A to hlavně demokratického. Základem pro tento systém je vůle voličů.

Mezi demokratické složky společnosti patří přímá volba prezidenta. Odvození moci prezidenta vůči moci lidu bývá interpretováno jako snaha čelit problémům klasického parlamentarismu. Tuto teorii zastává i státopěvec Karl Loewenstein. V Německu ovšem tato konstrukce vyjadřuje spíše tendenci k zeslabení moci parlamentu. Následně zakotvení určitých strukturálních znaků starého vrchnostenského systému. Pokud selhal prezident, který měl pravomoc jmenovat kancléře, aniž by do toho mohl zasahovat parlament, na jehož většině byla vláda závislá, muselo to republiku zlikvidovat. To se také stalo po předání moci Adolfu Hitlerovi císařským maršálem Paulem von Hidenburgem.

Podle teoretiků se postavení prezidenta ve Výmarské ústavě hodnotí negativně. Rozdíl byl v československé ústavě, kde moc byla předána parlamentu. Měla pravomoc volit prezidenta.

Listina základních práv a svobod byla považována za nejchválehodnější a odpovídající nejvyšším ideálům politického liberalismu. V historii, hlavně v období válek, byla využita možnost konstituční teorie omezit tato práva při ohrožení státní formy, klidu a pořádku. To se prokázalo hlavně mezi dvěma válkami, kdy vznikl

fašistický a autoritativní režim. Listina obsahuje významnou složku pro demokracii, což je pojem občan. Ovšem toto téma se stalo hlavním problémem pro postavení sudetských Němců v ČSR, kteří se bohužel neseťkali s pochopením pro existenci tohoto pojmu. Německo se prohlašovalo za republiku neboli Deutsches Reich.

Nyní se Německo, celým názvem, Spolková republika Německo, vyznačuje jako demokratický a sociální spolkový stát.¹¹² Jeho ústava vznikla v roce 1949 a jmenuje se Grundgesetz. Přeloženo do českého jazyka jako Základní zákon. Tvoří ji 146 článků. A je uveřejněn podle čl. 145 odst. 3 ve Spolkové sbírce zákonů (Bundesgesetzblatt).¹¹³

Obsahuje základní práva, která jsou velmi podobná, ne-li stejná jako existují v České republice. Jako příklad bych uvedla práva, jako jsou dodržování důstojnosti a její nedotknutelnost, neporušitelnost a nezcizitelnost lidských práv, svobodný rozvoj každé osobnosti, právo na život, rovnost před zákonem, svoboda projevení a mnoha dalších.¹¹⁴ Veškerá státní moc v Německu vychází z lidu. Lid ji vykonává ve volbách. Moc se zde dělí na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Ústavní řád zavazuje zákonodárství, další dva zmíněné jsou vázání zákonem a právem. V čl. 20 odst. 4 je zmíněno právo na odpor. Toto právo se může použít proti každému, kdo se pokusí odstranit právní řád a není možná jiná pomoc. Je zaručeno všem německým občanům.¹¹⁵

Německo má spolkový sněm. Je tvořen poslanci, kteří jsou voleni ve všeobecných, přímých, svobodných, rovných a tajných volbách. Jsou představiteli veškerého lidu a podřízeni jen svému svědomí. Volební období je čtyřleté a skončí po vzniku nového Spolkového sněmu. Pokud se Spolkový sněm rozpustí do šedesáti dnů, konají se nové volby. Tento sněm má svého předsedu, jeho náměstka a členy předsednictva. Veškerá ustanovení o spolkovém sněmu jsou dále obsažena v čl. 38 a následujících.¹¹⁶

Část 4. GG je určena pro Spolkovou radu. Skládá se ze členů zemských vlád, které je pověřují a odvolávají. Mohou být i zastupováni jinými členy svých vlád. Prostřednictvím Spolkové rady spolupůsobí země v zákonodárství a správě Spolku a v záležitostech týkajících se Evropské unie.¹¹⁷

¹¹² čl. 20 odst. 1 GG.

¹¹³ Grundgesetz (GG 1949)

¹¹⁴ čl. 1 odst. 1-19. GG

¹¹⁵ čl. 20 odst. 2-4 GG.

¹¹⁶ čl. 38 - 48. GG.

¹¹⁷ čl. 50 - 53. GG.

V dalších člancích Základního zákona je zakotven společný výbor, Spolkový prezident, Spolková vláda, zákonodárství spolku, společné úkoly organizace soudnictví, stav obrany, ustanovení přechodná a závěrečná.¹¹⁸

Součástí Základního zákona je Smlouva o závěrečné zprávě o Německu nebo-li Smlouva „dvou plus čtyř“. V německém jazyce se nazývá Verte über die abschliessende Regelung in Bezug auf Deutschland. Vydána byla 12. 9. 1990. Zní jako dohoda mezi Spolkovou republikou Německo, Německou demokratickou republikou, Francouzskou republikou, Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska, Svazem sovětských socialistických republik a Spojených států amerických. Sloužila jako mírová smlouva mezi zeměmi a stanovovala hranice. Tím smlouva ukončila nejasný poválečný stav. Německu zaručila plnou suverenitu od roku 1991.¹¹⁹

Dále v této Ústavě najdeme podle čl. 140 Základního zákona články Výmarské ústavy. Obsahují především úpravu náboženské tematiky. Nepatří ale do základních práv, ani nejde o práva rovnocenná. Protože nejsou zmíněna v článku 93 odst. 1. Mezi základní práva a práva rovnocenná nepatří ani právo na samosprávu (čl. 28. odst. 2, věta druhá).¹²⁰

Pokud se podíváme do historie německé země, zjistíme, že významnou pro Německo byla Frankfurtská ústava.

K. Kadlece ve svém díle Dějiny veřejného práva ve střední Evropě poukazuje na francouzskou Únorovou revoluci, která přispěla k organizaci jednotného Německa. Vyvolala demokratické a národnostní hnutí i ve většině evropských zemí. Roku 1848 vyzvalo spolkové shromáždění ve Frankfurtu německé vlády k jednotnému působení a účasti na revizi Spolkové ústavy. Sešel se předběžný Parlament a po jeho dohodě se Spolkovým shromážděním bylo zvoleno nové Národní shromáždění. Ve frankfurtském kostele sv. Pavla se přihlásilo k přijetí a uskutečnění ideje suverenity lidu a dosadilo za říšského správce rakouského arcivévodu.

Potom Frankfurtský parlament vypracoval listinu základních práv německého národa a v březnu 1849 přijal ústavu německé říše. Byla založena na lidové suverenitě jednotlivých členů spolku v parlamentním systému a na dělbě moci.

¹¹⁸ Prof. JUDr. Klokočka, Vladimír, JUDr. Wagnerová, Eliška, Ph.D. Ústavy států Evropské unie. 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 249 – 289.

¹¹⁹ Prof. JUDr. Klokočka, Vladimír, JUDr. Wagnerová, Eliška, Ph.D. Ústavy států Evropské unie. 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 290.

¹²⁰ Tamtéž. 291- 292.

Následně se politická situace v Německu změnila a v důsledku porážky evropského buržoazně demokratického revolučního hnutí byl frankfurtský sněm rozehrán. Ústava zůstala pouze na papíře. Tím byl katalog základních frankfurtských práv postupně omezen.¹²¹

Země tzv. „Střední Evropy“ jsou si blízké v mnoha směrech. Německo patří k zemím, které přímou demokracii znají, ale liší se pojetím a aplikací.

V německém modelu je důležité si nastínit historii země k pochopení jejího fungování. Tato země měla v historii špatnou zkušenost v podobě zmanipulovaných lidových hlasování. Stalo se tak ve třicátých letech dvacátého století. Do rukou odpůrců se tak dostává značný argument o zneužitelnosti referenda a manipulaci s lidem. I přesto, že existovalo více zemí s touto skutečností. Na Němce to mělo největší dopad. A jsou dodnes nejhorším příkladem. Všelidové hlasování se zcela vymklo kontrole po nastolení autoritářských režimů. Vymklo se své úloze a sloužilo k upevnění autoritářských a nedemokratických režimů. Tímto zmanipulováním se hlasování vyznačovalo a odsouhlasilo předpokládaný návrh. Zneužívání lidové podpory se ovšem netýká jen komunistických a fašistických režimů. Například v Bělorusku si takto prezident Alexandr Lukašenko zajistil neomezenou moc ve vládě.

Ovšem bylo by nesprávné zcela odmítnout všelidové hlasování díky špatným příkladům. Zkušenost v Německu se zneužíváním přímé demokracie není jediná. Tato problematika následuje v Itálii, Estonsku, Bulharsku či Rumunsku.

V roce 1919 byla přijata ústavodárným sněmem již zmíněná Výmarská ústava. Nastala změna Německé říše na republiku s ústavní odpovědností říšského kancléře a ministrů Říšského sněmu. Prezident byl volen přímo lidem. Výmarská ústava byla ústavou demokratického právního státu. Právní stát přestal existovat po nastoupení Hitlerovi vlády a nastolil možná počátek nejhoršího období německých a světových dějin.

Pokud se na tuto skutečnost podíváme z dnešního pohledu, můžeme říci, že za uchopení moci Hitlerem nestojí všelidová hlasování, ale selhání politických elit. Otázkou zůstává, do jaké míry všelidové hlasování jeho rychlý vzestup usnadnila.

Ústava Spolkové republiky Německa - Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vznikla pod tíhou prožitků druhé světové války. Vlivem vítězných

¹²¹ Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Principů“ E.F. Smidaka. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 80.

mocností na její tvorbu a nepříjemná zkušenost z historie s manipulací lidu, měly za následek jen velmi omezeně formulované instituty přímé demokracie.

Přímá demokracie v Německu se projevuje kromě petičního práva v čl. 17 GG a jistého náznaku všelidového hlasování pro futuro v čl. 146 GG ještě v souvislosti se změnou spolkového území v čl. 29 GG. Tento článek vymezuje reorganizaci spolkového území (Neugliederung des Bundesgebietes). Upravuje, za jakých podmínek se provádí lidové hlasování, dotázání lidu a lidová iniciativa. Provedení tohoto článku je přenecháno jinému zákonu.

I když jsou instituty přímé demokracie jen mírně koncipované, úprava institutů přímé demokracie jednotlivých spolkových zemí je znatelná. V čl. 29 odst. 1 GG stanovuje, že území spolku může být rozčleněno kvůli schopnosti spolkových zemí účinně uplatnit jim příslušející úkoly. Důležité je respektovat populační, kulturní a historické souvislosti. K tomu ještě respektovat požadavky prostorového uspořádání a územního plánování. To vše se ale slučuje s předpokladem nového členění spolkového území, které musí být učiněno spolkovým zákonem. Tento zákon musí být schválen přímým hlasováním lidu.¹²²

Lid rozhoduje přímo v zemích, kterých se týká tato změna. Nedojde k rozhodnutí, pokud území jedné z dotčených zemí většina odmítne, protože k souhlasu je nutný souhlas většiny. Další článek číslo 29 odst. 4 GG obsahuje lidskou iniciativu.¹²³ Více informací o lidovém hlasování, lidové iniciativě a dotázání lidu stanovuje spolkový prováděcí zákon. Tím je Gesetz über das Verfahren bei Volksentscheid, Volksbegehren und Volksbefragung nach Artikel 29 Abs.6 GG, 1979. Obsahuje také vyjádření, že lidovou iniciativu nelze opakovat ve lhůtě pěti let.¹²⁴

Nyní se projednává v Německu zavedení referenda o evropských otázkách. Německé politické strany doporučují zavést celostátní referendum při důležitých rozhodnutích, která by se týkala EU. Pokud by bylo této žádosti vyhověno, nastal by výrazný posun v německé politice. Kancléřka Merkelová ovšem návrh zatím moc nepodporuje. Tento návrh je obsažen v dokumentu od jedné z vyjednávacích skupin. Je vedena ministrem vnitra Hansem - Peterem Friedrichem a Thomasem Oppermannem. Cílem této skupiny je nalézt politické kompromisy k společné vládě konzervativců a sociálních demokratů. Návrh počítá s uspořádáním referenda ohledně otázek přistoupení nového státu do EU, předávání moci z Berlína do Bruselu

¹²² Antoš, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie a politické svobody. Praha: LEGES, 2010. s. 112-116.

¹²³ Čl. 29 odst. 3 - 6. GG

¹²⁴ Antoš, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie a politické svobody. Praha: Leges, 2010. s. 117.

nebo o otázkách týkajících se investování německých peněz na evropské úrovni. V dokumentu je obsažena věta, která zní: „ *Obyvatelé by měli být tázáni přímo, pokud jde o důležitá evropská rozhodnutí.*“ Pro tvůrce této myšlenky je ale zatím největší překážkou negativní postavení vyjednávací skupiny v čele s Angelou Merkelovou. Existuje také několik názorů, které vnímají zavedení celostátního referenda za neefektivní.

Bohužel v Německu je stále živá vzpomínka na Adolfa Hitlera, který se díky podpoře lidu dostal k moci. Prozatím jsou v Německu povolena referenda jen v případech, kdy jde o změnu ústavy nebo hranic. V jiných případech to není možné. Nápad změnit německý „ Základní zákon“ byl probírán již před rokem, kdy probíhala vrcholící hospodářská krize. Ústavní soud tehdy vyjádřil nespokojenost nad právními aspekty protikrizového opatření. Probíhal i veřejný výzkum jehož výsledkem bylo, že německý lid by uvítal přímý hlas ohledně přenášení pravomoci do Bruselu.¹²⁵

Proto si myslím, že i v této probírané otázce o celostátním referendu by lid byl spokojen s kladným vyřízením a schválením tohoto návrhu.

V Nálezu Spolkového ústavního soudu E 89, 155, II z 12. října 1993 nalezneme názor týkající se Lisabonské smlouvy v souladu s demokratickým deficitem. Důležitou demokratickou legitimaci mají zatím jen parlamenty členských států. Dále Spolkový sněm, který má kontrolní funkci.

Pokud by nastal konflikt mezi Spolkovým sněmem a Spolkovou vládou rozhoduje Spolkový ústavní soud.¹²⁶

¹²⁵ <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/nemecko-mozna-zavede-referenda-o-evropskych-otazkach-011284>

¹²⁶ Prof. JUDr. PhDr. Tomášek, Michal, DrSc. Vybrané teoretické problémy evropského práva po ratifikaci Lisabonské smlouvy. Praha: Karolinum, 2010. s. 7 - 8.

12. SLOVENSKO – ÚSTAVNÍ POŘÁDEK

Slovenská republika je považována za svrchovaný, demokratický a právní stát. Tento demokratický právní stát je východiskem pro pojem Ústavy Slovenské republiky. Neboť je to ohnisková norma jeho právního pořádku. Stejně jako v České republice je rovněž pokládána za tzv. ústavní stát nebo stát založený na konstitucionalizmu.

Postupem času se však upřednostňuje názor, že za ústavní stát není možné považovat jakýkoliv stát založený na formě dělby moci. Základem je občanská společnost založená na rovnosti občanů a přednosti jednotlivce před státem. Stát musí respektovat a podřizovat se ústavě. Materiální právní stát znamená překonat formální právně-pozitivní tradice 19. století, které měly svoje slabiny, ale nakonec překonaly zkušenost s totalitními režimy, které nyní zcela odmítá. S pojmem „demokratický“ zajisté souvisí i stát právní. Právní stát slouží jako synonymum ústavní nebo zákonné vlády.¹²⁷

Ústava Slovenské republiky vznikla v roce 1992. Nazývá se Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. Příprava ústavy byla ovlivněna všeobecně platnými základními principy výstavby státu, politických kompromisů a mezinárodních souvislostí. Státní moc je zde vykonávána občany prostřednictvím zvolených zástupců nebo přímo. Stanovuje to čl. 2 odst. 1, kde je napsáno, že „Státní moc pochází od občanů, kteří ji vykonávají prostřednictvím svých volených zástupců nebo přímo.“ Slovenská ústava obsahuje i zásadu u nás významnou, že každý může konat, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen, aby konal, co zákon neukládá (čl. 2. odst. 3.). Všechna tato a další základní ustanovení jsou zakotvena v první části.¹²⁸

Druhý oddíl je věnován Základním lidským právům a svobodám. Tato stanovená práva jsou velmi podobná právům obsaženým v naší Ústavě ČR týkající se Základních práv a svobod. Hlava pátá vymezuje zákonodárnou moc. V jejím čele je Národní rada Slovenské republiky a je jediným ústavodárným a zákonodárným orgánem.(čl. 72). Další kapitoly jsou věnovány výkonné moci v čele s prezidentem a vládou. Sedmou hlavu tvoří ustanovení týkající se soudní moci. V závěru v hlavě

¹²⁷ Bröstl, Alexander a kol. Ústavní právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2001. s. 53.

¹²⁸ Část druhá z. 460/1992 Zb., Ústava Slovenkej republiky.

osmé je obsažena úprava prokuratury a neméně důležitého tzv. veřejného ochránce práv. V poslední hlavě deváté jsou napsaná přechodná a závěrečná ustanovení.¹²⁹

Politická práva na Slovensku jsou také velmi podobná České republice, ne-li stejná.

Blíže bych přiblížila jedno z práv související se suverenitou lidu a přímou demokracií, právo petiční. Zakotveno je v čl. 27 Ústavy SR. Patří mezi nejstarší lidská práva a občanská práva. Petice je upravena jako tzv. žádost adresovaná státnímu orgánu, aby bylo něco konkrétně splněno. Nesmí se pozměňovat s formální žádostí. Základní právo v čl. 27 Ústavy každému zaručuje možnost podat petici. Orgán ji musí přijmout a náležitě přezkoumat. A poté písemně oznámit vyjádření. Petici nelze využít v oblasti porušování základních práv a svobod a zasahování do nezávislosti soudů.

Petiční zákon upravuje zákon o petičnom práve č. 85/1990 Zb., V znení neskorších predpisov. Hlavně se jedná o vytváření petičního výboru, shromažďování podpisů pod petici a podávání petic. Státní orgán ji musí přijmout a do 30 dní písemně odpovědět tomu, kdo petici podal. Musí uvést důvod a stanovisko jeho rozhodnutí.¹³⁰

Judikatura Ústavního soudu SR ustanovuje v I. ÚS 38/94, že mezi obsah subjektivního a objektivního petičního práva nepatří povinnost státního orgánu (tedy prezidenta republiky) vyhovět bez zřetelů na konkrétní okolnosti a povahu veřejné věci, která je předmětem petice. Nejsou zaručená příznivá či nepříznivá rozhodnutí petice, protože subjektivní právo na petici značí právo podat petici, ale toto právo již nezaručí povinnost vyhovět podané petici a navrhanému rozsahu. Pl. ÚS 42/95 popisuje možnost využití tohoto práva, které je obsaženo v politických právech. Je to jedna z forem přímé demokracie. Součástí principu suverenity občanů. Těm umožňuje zúčastňovat se na správě veřejných záležitostí. Ústava nezahrnuje povinnost uvádět rodné číslo k identifikaci občana, pouze jméno. Když tento požadavek v novele není, nepovažuje to ústavní soud za nesoulad s ústavou.¹³¹

Pokud se zaměříme na otázku referenda v této zemi, nalezneme ho v Hlavě páté – moc zákonodárná, v druhém oddíle konkrétně pod čl. 93. Referendem se potvrzuje ústavní zákon o vstupu do státního svazku s jinými státy nebo o vystoupení z tohoto svazku. Slouží i k jiným rozhodnutím týkajících se důležitých otázek

¹²⁹ Prof. JUDr. Klokočka, Vladimír. JUDr. Wagnerová, Eliška, Ph.D. Ústavy států Evropské unie. 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 262- 291.

¹³⁰ z. č. 85/1990 Zb., o petičnom práve.

¹³¹ Bröstl, Alexandr a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 160-161.

především veřejného zájmu. Mezi předměty referenda nepatří základní práva a svobody, daně a státní rozpočet.¹³² Právo zúčastnit se referenda má každý občan Slovenské republiky, který má také právo volit do Národní rady. Vyhláší ho prezident Slovenské republiky, pokud o to peticí požádá alespoň 350 000 občanů. Jinak pokud se na tom usnese Národní rada Slovenské republiky. Musí to být do 30 dnů od přijetí petice občany nebo usnesením Národní rady Slovenské republiky. Článek 96. odst. 2 vyhláší, že referendum se vykoná do 90 dní od jeho vyhlášení prezidentem Slovenské republiky. Je omezeno vydávat v kratším období než je 90 dní před volbami do Národní rady, ale může se konat v den voleb do Národní rady. V Článku 98 najdeme tvrzení, že výsledky jsou platné, pokud se na nich zúčastní nadpoloviční většina oprávněných voličů. A rozhodnutí musí být přijaté nadpoloviční většinou zúčastněných na referendu. Tyto přijaté návrhy poté vyhlásí Národní rada jako zákon. Změnit výsledek může Národní rada po uplynutí tří let od jeho účinnosti. Ve stejné věci lze referendum opakovat po uplynutí tří let od jeho vykonání. Způsoby vykonání referenda dále ustanoví zákon.¹³³ O referendu se dále píše ještě v článku 7., kde je ustanoveno, že Slovenská republika může na základě svobodného rozhodnutí vstoupit do státního svazku s jinými státy. Ovšem musí to být rozhodnuto ústavním zákonem a potvrzeno referendem.¹³⁴

Výše jsme se zabývali jednou z možností využití přímé demokracie.

Nyní podrobněji popíšeme průběh voleb na Slovensku. Politická scéna zde byla v minulosti ovlivněna osobou Vladimíra Mečiara, který zastával kontroverzní politiku. Několikrát zvítězil, ovšem pro neshody uvnitř strany se musely konat nové volby. Po dalším vítězství vznikla stabilní koalice s SNS a levicovým sdružením dělníků na Slovensku. Poté započala vláda, která byla nazývána jako „tyranie většiny“. Od té doby se přestaly respektovat politické menšiny.

Významnou událostí byla noční schůze parlamentu, kdy parlament hlasy poslanců vládní koalice vyměnil vedení 38 státních a veřejnoprávních institucí. Tato situace byla označována s nadhledem jako „noc dlouhých nožů“. Poté vznikla snaha o přechod od poměrného systému k většinovému. Polovina poslanců by byla volena proporcčně a polovina většinově. Tyto snahy ovšem nedopadly dobře. Nebyly

¹³² čl. 93 z. č. 460/1992 Zb., Ústavy Slovenskej republiky.

¹³³ čl. 96 – 100 z. č. 460/1992 Zb., Ústavy Slovenskej republiky.

¹³⁴ čl. 7 z. č. 460/1992 Zb., Ústavy Slovenskej republiky.

odsouhlaseny koaličními partnery, kterými byly SNS a ZRS.¹³⁵ Vznikla nakonec jiná cesta ke změně. Tu představoval zákon č. 187/1998 Zb.¹³⁶

Změna volebního zákona na Slovensku nastala v roce 2004. Vznikl zákon č. 333/2004 Zb. Tento zákon obsahuje celý republikový volební obvod.¹³⁷

Podíváme-li se do praxe, jak je na tom Slovensko s využíváním referenda zjistíme, že většina z provedených referend skončila fiaskem. Hlavně kvůli neúčasti oprávněných voličů se nestala platnými. Stále se dostávají na nejdiskutovanější problémové místo slovenského ústavního systému.

Může se zdát, že existuje dvojitá možnost přijímání zákonů, podle tohoto zakotvení v Hlavě páté. Buď parlamentní cestou nebo referendem. Podle odborníků jsou však tyto dva typy na stejné úrovni. Potvrzuje to i text v jiné části Ústavy Slovenské republiky. Většinou referenda využívá opozice, která chce „hlasem lidu“ obejít své menšinové postavení v zákonodárném sboru, které jim neumožňuje prosadit své návrhy.

Ti, co referendum iniciují, jsou přesvědčeni o tom, že referendum má svoji váhu jako legislativní proces. Důkazem je pro ně rozhodnutí Ústavního soudu SR č. II. ÚS 31/97 (139/ 1997 Z.z.). Píše se zde, že zákonodárná moc je upravena dvojitým způsobem. Patří nejen NR SR, ale i občanům. Návrh má v referendu ústavní relevanci v tom smyslu, že jím občané udělí Parlamentu příkaz, aby v souladu s návrhem přijatým v referendu změnili část ústavy, která byla předmětem vyhlášeného referenda. Platný výsledek referenda je tedy podle jejich názoru pro poslance platný.

Slovenská republika má dva druhy referenda. Jsou jimi obligatorní a fakultativní referendum. Obligatorním se potvrzuje ústavní zákon o vstupu do státního svazku s jinými státy nebo vystoupení z něj. Fakultativním referendem může být rozhodnuto i o jiných důležitých otázkách veřejného zájmu. Výjimku tvoří již už zmíněné okruhy týkající se základních práv a svobod, daní, odvodů a státních rozpočtů.

Na Slovensku se do dnešní doby konalo kolem šesti referend. Jen jedno z nich bylo platné. A to referendum o vstupu Slovenska do Evropské unie. Stalo se tak v roce 2003. Zúčastnilo se 52% oprávněných voličů. Svůj souhlas k členství EU

¹³⁵ Kryštofik, Matúš. Volebný systém do Národnej rady Slovenkej republiky. Středoevropské politické studie, 2001. s. 3-4. Dostupné <http://www.cepsr.com/index.php?ID=10>.

¹³⁶ Antoš, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie, politické svobody. Praha: LEGES, 2010. s. 16.

¹³⁷ Antoš, Marek. Wintr, Jan. Volby, demokracie, politické svobody. Praha: LEGES, 2010. s. 18.

projevilo 92%. Z toho vyplývá, že zájem slovenských občanů o tento projev přímé demokracie není velký.¹³⁸

Podle mého názoru spory ohledně referenda zde stále pokračují. Referendum Slovensku přineslo prozatím více nejasností a starostí než praktického užítku. Hlavním problémem se stává neúčast a nezájem občanů. Tento institut se zatím stal spíše nástrojem politického boje mezi volbami a neslouží k účelu přímé demokracie.

Pokud občanská práva nejsou dodržována a je omezena suverenity lidu, mají občané možnost využít práva na odpor. Je jedním z krajních práv, které lid může použít proti komukoliv. Znamená to proti vnější moci nebo vládě, která by chtěla odstraňovat základy demokratického a právního státu. Udržuje tedy demokratický pořádek základních lidských práv a svobod. Ústavně právní formulace se inspirovala v čl. 20 odst. 4 Základního zákona z Německa. Cílem je ochrana svobodného demokratického pořádku a základních principů ve státě. Jestliže demokratické instituce a především ústavní soudy fungují tak jak mají, není nutné toto právo využít.¹³⁹

Slovenská republika má možnost využít petiční právo nebo právo odporu, proti každému, kdo by odstraňoval demokratický pořádek. Obě tato práva fungují na stejném principu jako v České republice.¹⁴⁰

¹³⁸ <http://www.parlament-vlada.eu/index.php/komentar-politika/403-pjust-slovenske-zkuenosti-s-referendem>

¹³⁹ Bröstl, Alexandr a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. 2. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2010. s. 172 – 173.

¹⁴⁰ Bröstl, Alexander a kol. Ústavné právo Slovenkej republiky. 2 upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 137, 147.

13. PROBLÉMOVÉ OKRUHY

Téma o politických volbách se stalo v nedávné době velmi aktuální. Probíhají diskuse například o podobě voleb a způsobu hlasování, deficitu forem přímé demokracie, obraně proti zneužívání shromažďovacího a sdružovacího práva pro společnost. Dále existuje problematika o limitech svobody projevu ve vztahu k právu jednotlivce na ochranu soukromí. V minulosti zákonná úprava ihned po listopadu 1989 začala zpříšňovat až liberalizovat režim jejich výkonu. Postupem času je stále více a více zpříšňován, nebyla však ještě nalezena optimální rovnováha mezi ústavními zárukami politických svobod a nástroji proti jejich zneužívání.

13.1. Problematika celostátního referenda

Hovoříme-li o problematice přímé demokracie suverenity lidu v České republice, měli bychom se více zaměřit na problematiku celostátního referenda. Toto téma je v dnešní době často diskutováno. V ČR bylo využito pouze jedinkrát. A to mezi 13. - 14. červnem z důvodu rozhodnutí o přistoupení České republiky k Evropské unii. Byl vydán speciální ad hoc ústavní zákon č. 515/2002 Sb., Ústavní zákon o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii. Do dnešní doby se jedná o jediné celostátní referendum konané v ČR.

Novinkou je opětovná snaha o zřízení celostátního referenda. Dne 26. 3. 2013 proběhlo první čtení v Poslanecké sněmovně a to vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu. Podle návrhu může konání celostátního referenda iniciovat petice podepsaná nejméně 250 000 občany České republiky, kteří jsou plnoletí. Následně navrhne vláda přijetí zákona o otázce předložené k rozhodnutí v referendech. Aby bylo toto rozhodnutí přijato, musí být alespoň poloviční účast oprávněných voličů. Poté budou tato rozhodnutí závazná pro všechny orgány, které je v rámci své působnosti provedou.

Kritika této myšlenky přišla od poslance Jeronýma Tejce. Nelíbil se mu hlavně způsob iniciace referenda, který je závislý na Parlamentu. Dále vysoký limit účasti pro platnost referenda a úzký okruh otázek, o nichž se má hlasovat. Tento nový návrh počítá s referendem o zásadních otázkách vnitřní i vnější (zahraniční) politiky státu. Upraven by byl čl. 10 Ústavy jako *lex specialis*. Jednalo by se o otázky moci výkonné. Zákonodárná moc by byla stále v plném rozsahu udělena Parlamentu. Prozatím byl návrh přikázán k projednání ústavně právnímu výboru.¹⁴¹

¹⁴¹ http://www.ipravnik.cz/cz/aktuality/art_8341/celostatni-referendum.aspx

Na internetových stránkách již existuje přímo celé znění o celostátním referendu. Zní jako ústavní zákon o celostátním referendu a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů (ústavní zákon o celostátním referendu).

Obsahuje čtyři části. První část nazvaná Celostátní referendum ustanovuje občany jako voliče s možností rozhodnout o zásadních věcech vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Otázka celostátního referenda se nesmí týkat změn podstatných náležitostí demokratického právního státu a zásahů do základního fungování státu, porušení ústavně zaručených práv a svobod, rozhodnutí, která by byla sporná se závazky vyplývajícími z mezinárodních smluv, nesmí zasahovat do otázek správy daní, nesmí se týkat odvolání z funkcí, nezasahovat do výkonu moci zákonodárné a výkonné, zakázáno je zasahovat do otázek ohledně bezpečnosti státu, působnosti České národní banky a Nejvyššího kontrolního řádu (čl. 1 odst. 2). Otázky musejí být formulovány přesně, jednoznačně a srozumitelně. V jednom celostátním referendu, k téže věci, může být položena jen jedna otázka. Hlasovací právo má osoba starší 18 - ti let. Aby byl návrh na konání celostátního referenda přijat, musí být podepsaná nejméně 250 000 občany České republiky s oprávněním volit. Návrh se podává vládě a musí obsahovat konkrétní otázku, o níž se má v referendu jednat. Dále vláda předloží podání návrhu Poslanecké sněmovně. Musí se tak stát do 60 dnů od podání návrhu. V článku třetím jsou zakotvena ustanovení o Ústavním soudu v souvislosti s celostátním referendem. Toto referendum by měl možnost vyhlásit prezident do 30 dnů od nabytí účinnosti zákona o předložené otázce. Musí se konat nejdříve 90 dnů a nejpozději 120 dnů ode dne, kdy prezident republiky celostátní referendum vyhlásil.

Omezeno je referendum, pokud nastal na území stav ohrožení pro celou nebo část státu, nouzový stav nebo válečný stav. Lhůta se přerušuje nebo zastaví (čl. 4. odst. 3). Hlasování je platné až po 35% účasti oprávněných občanů. Přijat bude po souhlasu nadpoloviční většiny. Ve stejné věci je možné opět rozhodnout až po uplynutí dvouleté lhůty.(čl. 5 odst. 4). Článek 6 se vztahuje na platná rozhodnutí přijatá v celostátním referendu, která jsou poté závazná pro všechny orgány i osoby.

Část druhá obsahuje změnu Ústavy ČR. Část třetí ruší ustanovení a to zákon č. 490/1991 Sb., o způsobu provádění referenda a část padesátou zákona č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. Účinnost

zakotvuje část poslední. A z ní vyplývá, že ústavní zákon nabývá účinnosti prvním dnem devátého kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.¹⁴²

Existuje mnoho omezení vyplývajících z lidských práv a svobod nebo rovněž z lidu, jako čehosi neurčitého utvářejícího ústavní kategorii. Ústava obsahuje další omezení státní moci i ústavodárce. „Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná.“(čl. 9 odst. 2, jinak je rigidita ústavy v doplňcích a změnách dána kvalifikovaným kvorem).

Z ústavy nevyplývá, které náležitosti jsou podstatné. Je ovšem možné je vyvodit z jejich demokratických principů. Je tu ale nejistota umocněná tím, že ústavní zákony nejsou přezkoumatelné Ústavním soudem. Federální ústavní uvozací zákon k Listině č. 23/1991 Sb. požadoval soulad ústavních zákonů s Listinou. Poté byl ale Ústavou České republiky degradován na obyčejný zákon. Může se stát, že ústavním zákonem, který byl schválen v obou komorách, bude některá z důležitých náležitostí chybět, protože změny ústavy nejsou podrobeny referendu. Platí, že to co je vyňato z pravomoci zákonodárce (státu) nemůže být přeneseno na mezinárodní instituce dle článku 10a odst. 2.

K hrozbám demokracie nepatří princip rovnosti, jak by se mohlo zdát, protože rovnostářství vede podle Tocquevilla (dílo Demokracie v Americe) k despotismu. A princip většiny umožňuje zrušení sama sebe. Jsou zde na místě však i jiné obavy, kdy vzniká despotismus ne jen tato. Ovšem o čem mluvíme, není nějaký zásadní zásah, ale vnitřní logika demokracie. Aby zrušila samu sebe, tomu brání v dnešní době zákaz zrušení v podobě základních práv a svobod. Dobrovolné rozhodnutí většiny je nemyslitelné, ale dá se s ním pohrozit. Tocquevill pojímal aristokracii jako ochranu před despocií. Tato „aristokracie“ byla složkou sociální kultury.

Stále je nejasné, od kdy můžeme mluvit o existenci demokracie (respektive od jakého procenta pasivních a aktivních občanů). Ze samotného bytí Parlamentu (lidového zastupitelství) to nelze jistě rozpoznat. Existence Parlamentu se mohla opírat i o malé procento těch, kterým vyhovovali kritéria majetkových, vzdělanostních a jiných censů omezující volební právo. Tato omezení byla zrušena až v 20. století pomocí tzv. polyarchie. V období, kdy se psala americká ústava a většina evropských ústav, existovala obava a nedůvěra lidu. Vyřešilo se to až dělbou mocí a vzájemnou vyvážeností.

¹⁴² blog.idnes.cz/blog/12677/252652/NavrhOR-material1-12.doc

V období vytváření dnešní ústavy už tyto problémy řešeny nebyly. Pouze zbývalo vyřešit problém lidu specifikovaný jako rovnostářství spojené se sociálními jistotami. Korekcí suverenity lidu bylo faktické vyloučení přímé demokracie (referenda). I když ústava její možnost připustila, požadavkem ústavního zákona tuto možnost ztížila.

Lid jako prostředek ústavní kategorie nemůže překročit ústavní limity stejně jako ústavodárce. Jsou kritické předpoklady, že by mohl všechno změnit a je hrozbou pro demokracii a svobodu. Druhá strana nedůvěřuje schopnostem lidu posoudit otázky předložené v referendu. Redukují lid na zcela omezené jednotky bez zřetele individuálního vědomí. Neuvědomují si potřebu politiky poznávat celé spektrum názorů a stanovisek. Další vidí v referendu alibismus politiků. Zneužívat názory lidu, které jsou většinou zmanipulovány masovými médii a kryjí za nimi svoje úmysly. To se sice může stát, ale neomlouvá to slabost politiků, kteří hledají výmluvy k zamezení základních prvků demokracie a to proti suverenitě lidu.

Největší katastrofy ovšem vzešly v moderní době z rozhodnutí vládnoucích elit, nikoliv z nekompetentnosti lidu. Lid se stává obětí. Občas i „nadšenou“.

Je jisté, že se objeví rozdíly, pokud se jedná o vztah mezi individuálními zájmy a zájmem obecným. Tedy mezi státem a společností. Není to rozdíl zásadní, stát se nesmí zcela vymknout z dosahu suveréna, především pokud se jedná o stát demokratický.

Nabízí se také zamyšlení nad vytvářením politických reforem jak nepropadnout u voličů. Experti z oblasti politiky a ekonomie vidí zlepšení v „silném mandátu“ a vhodném výběru pro začátek voleb. Cílem je dosáhnout smíru s lidmi. Podobné názory měl i Machiavelli. Jeho taktikou bylo provést tvrdé opatření naráz a pak už jen „ukazovat přívětivou tvář“. Tuto strategii bychom našli v absolutistickém režimu nebo také v liberální fázi. Nejtěžší je toto uskutečnit v demokracii. Hlavně pokud převažuje forma ústavně garantovaných hospodářských, sociálních a kulturních práv. Nedůvěru zde mohou vytvářet často pojmy „obecné blaho“ či společný zájem, ať už občanské společnosti nebo státu, neboť jde o úkol vládnoucích a ne o empiricky stanovený fakt. Je vyloučené, aby stát byl nástrojem omezování zájmů a aby o státní politice rozhodovali ti, komu to ústava nedovoluje. Obecnost proto určují volby. V tom smyslu se každá vládnoucí politická strana stává tvůrcem a reprezentantem obecné vůle.¹⁴³

¹⁴³ Šamalík, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008. s. 47 – 58.

Povinností všech státních orgánů je zastávat obrannou funkci Ústavy a demokracie. I přes to, že Ústava ČR zakotvuje specifické ochranné instituce, hlavně pokud se jedná o základní práva a svobody. Ochrannou znamená ústavní povinnost schvalovat ústavní zákony oběma komorami. Je to ochranná funkce před jakýmsi „antidemokratiem“.

Tato závislost soudů a soudců na zákonech a jejich nezávislost na ostatních státních mocech je způsobena potřebou jednotné, obecné státní vůle tak, jak je to vyjádřeno v zákonech. Pro soudy a soudce tato tzv. vázanost je vlastně to, co je poutá ke svrchovanosti lidu a dává jim legitimitu. Aby nebyly překračovány limity státní vůle zakotvené v ústavě, jsou stanoveny úkoly Ústavnímu soudu přezkoumávat ústavnost zákonů a hlídat případné nesrovnalosti. Pokud takový konflikt soudní moci se státem nastane, je regulován jak v rámci justice (soudce se obrátí na ÚS, který rozhodne), tak i zákonodárství, (zruší neústavní normativy nebo přijme úpravu ústavním zákonem, který přezkumu nepodléhá) jestliže to dané limity dovolují. Otázka nastává, když mají být tato rozhodnutí, ale i právní názory ÚS závazné i pro organizace, orgány a osoby. Tento poznatek koluje hlavně mezi stoupenci soudcovského aktivismu (tj. interpretace přetvářející právo).

Zajímáme-li se však o suverenitu lidu a jeho reprezentaci, s tímto názorem nemůžeme souhlasit. ÚS musí existovat. Parlament by ani neměl mít pravomoc o rozhodování a o přijetí nebo odmítnutí rozsudku ÚS. To fungovalo dříve nebo ještě funguje v některých ústavách. Problém je v normativní funkci soudů, trend k precedentnímu právu. To nalezneme v anglo-americkém právním systému. Hayek tuto myšlenku podporuje, ovšem neodpovídá principům našeho právního systému. Nevylučuje však možnost sjednocování judikatury, nutné pro předvídatost práva. V této souvislosti se existující právo na odpor zdá příliš přísné. Institut sám o sobě nemůže vynechat nelegitimní občanskou poslušnost. Občané nemají oprávnění podávat návrh na zrušení zákona nebo jednotlivých ustanovení. Souhlasilo by to s permanentností suverenity lidu (zákon o Ústavním soudu §64). Hledisko principu nezávislosti justice je dvojitý. Není „antietatistický“ a není vymaněn z vůle suveréna – lidu.¹⁴⁴

Dokud ústava popisuje stát jako demokratický, majestát suverenity lidu trvá. V demokracii se lid nazývá občany, a když se vzdá odpovědnosti za věci veřejné,

¹⁴⁴ Šamalik, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008.s. 64 – 66.

nelze spoléhat na to, že odpovědnost mocí vůči občanům zůstane stejná. Majestát pokračuje jeho splněním, jen pokud je to v daném státě možné.¹⁴⁵

13.2. Politické strany

Základem demokratického systému (organizované občanské společnosti) jsou politické strany. Fungují jako spojnice mezi občanskou společností a státem, protože obsazují Parlament a vytváří vládu. Strany existují vládní, opoziční a mimoparlamentní. U nás je momentální názor, že velké členské strany už pomalu vymizely. Je to ale spíše „tvrzeno z nouze“, trend k masovosti stále existuje.

V dnešní době je časté, že strany mají snahu (poznatelnou již z názvu, který většinou zamlčuje dominantní sociální orientaci) vyjadřovat se jako strany reprezentující všechny společenské třídy, vrstvy i skupiny. Nejčastějšími takovými názvy jsou „lidová“, „občanská“, nebo „křesťanská“. Vytvářejí i různé satelitní organizace. Strany se snaží rozšířit svůj vliv mezi největší počet osob. Není však možné takové široké pojetí zvládnout. Vyplývá z toho nutná formulace pravice, levice i středu. Bohužel to pro politické strany není nevýhoda, ale podstatná nutnost. Kdyby to tak nebylo, tzv. „všelidovost“ by se rozpadla.¹⁴⁶

Formování státní vůle je záležitostí vládních stran, vládní většiny, která do obecné vůle vkládá svoji dominantní orientaci, která je modifikována v souvislosti s uvedenými demokratickými body. Kritika zlehčující tyto korektury a tím i princip obecné vůle je nesprávná. Navádí tím k radikálnímu postupu, bez ohledu na myšlenky společnosti. Nejčastěji k tomuto bývají využívány demokratické programy a průzkumy veřejného mínění. Zjistí si tak, co by si lid přál a podle toho slibují.

Soutěžní strany by se měly čitelně odlišovat, aby si je lidé nepletli. To mají zajistit stranické programy. Z demokratické politické kultury by tedy měla vyplývat věrnost k programům, ale není to vždy zvykem. Opouští-li strana svůj program, zpochybňuje svoji legitimaci. Některé změny během období jsou nutné, ale přesto musí politické a strategické cíle být jasně čitelné z programu.¹⁴⁷

13.3. Materiální ohnisko ústavy

„Materiálním ohniskem ústavy rozumíme souhrn zákonů, obyčejů, zvyklostí a v některých státech i soudních rozhodnutí (USA). Organizuje činnosti a

¹⁴⁵ Šamalík, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008. s. 74.

¹⁴⁶ Šamalík, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno: DOPLNĚK, 1995. s. 232, 246.

¹⁴⁷ Šamalík, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno: DOPLNĚK, 1995. s. 232 - 250.

kompetence nejvyšších státních orgánů a především garantuje základní práva a svobody občanů. Ústava bez těchto garancí základních práv a svobod (bez vymezení jejich obsahu, rozsahu i možnosti omezení v souladu s mezinárodním právem a principy demokratické právní kultury) není ústavou, ale pouze organickým zákonem.“ Materiální ohnisko ústavy definujeme jako soubor podstatných náležitostí demokratického právního státu, jejichž změna je podle čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR nepřípustná.¹⁴⁸

Podíváme-li se do Judikatury ÚS ČR, nalezneme zde několik zajímavých stanovisek týkající se probíraného tématu. Podle sp.zn. I. ÚS 137/03, sv. č. 31. Podle čl. 1 Ústavy ČR je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana.

Tento článek je základní interpretační vodítko k činnostem všech orgánů státní moci České republiky. Vychází z něho, že i při zachování kontinuity se „starým právem“ je potřeba výklad a použití právních norem podřídít jejich obsahově - materiálnímu smyslu. Úprava tedy akceptuje hodnotovou diskontinuitu se „starým režimem“ a zdůrazňuje ochranu lidských práv a svobod, které z ústavního pořádku České republiky vyplývají (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93, Sbírka nálezů a usnesení ÚS, svazek I, nález č.1, str. 1 a následující).

Po roce 1998 došlo k zásadním politickým a ekonomickým změnám. Zaveden byl nový hodnotový systém moderní demokratické společnosti.

Právní stát je obsažen v nálezů zákona č. 91/ 1994 Sb. o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Princip právního státu vychází z priority občana před státem. To znamená z priority základních občanských a lidských práv a svobod. Důležité je zde obsažené vědomí, že taková opatření je třeba minimalizovat a současně čelit pokušení státu a mocenských jednotlivců získat více moci, než nezbytně potřebují. Z pojmu právního státu, který se nachází v ústavním zakotvení v čl. 1 Ústavy ČR, vyplývá princip, podle něhož ani zákonodárce, ani exekutiva nesmí s formami práva (prameny práva) nakládat libovolně, ale musejí se řídit hledisky ústavodárce, jakož i hledisky dalšími. Především transparentnosti, přístupnosti a jasnosti.

Podle rozhodnutí pléna Ústavního soudu v klasifikaci pramenů práva je důležité se odprostit od obsahu právní normy, která je vytvářena abstrahováním z rozdílných částí jednoho právního předpisu. Rozhodnutí vlády podle § 17 odst. 5

¹⁴⁸ Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. Srovnávací ústavní právo. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2003. s. 78 – 79.

zákona č. 48/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je nutné považovat za nahrazení projevu vůle smluvních stran aktem státního orgánu, jež je obecný (má právněnormativní obsah). Vlastní obecnosti právních norem jsou vymezeny tím, že právní norma určuje svůj předmět a subjekty jako třídy s definičními znaky, nikoli výčtem jejich prvků.

Princip suverenity lidu je obsažen v nálezu číslo 4/1994 Sb. Je zde popsán význam ústavního státu. Východiskem formálně – legalistické argumentace navrhovatelů je úvodní tvrzení, že české právo je založeno na svrchovanosti zákona. Tím je opomíjen výše postavený princip a to princip svrchovanosti lidu. Ten je nositelem nadstátní moci, moci konstitutivní, zatím co zákon je produktem moci uvnitř státu. V ústavním státu nejsou už svrchovanosti, tam jsou již jen kompetence. České právo prý není založeno na svrchovanosti zákona. Nadřazenost zákonům nižším právním normám nelze považovat již za svrchovanost. Ani v rozsahu zákonodárné kompetence v rámci ústavního státu to nelze. Zákonodárce je vázán určitými základními hodnotami. Ústava tyto hodnoty považuje za nedotknutelné. Příklad je uveden v čl. 9 odst. 2 v Ústavě ČR, kde je stanoveno že, „změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná“. Tím jsou, konstitutivní principy demokratické společnosti v rámci Ústavy ČR postaveny nad zákonodárnou kompetencí. Z toho vyplývá „ultra vires“ Parlamentu. Tyto principy zakládají ústavní stát. Pokud by došlo k odstranění některého z principů rozhodnutím Parlamentu, bylo by to chápáno, jako odstranění celého ústavního státu.¹⁴⁹

Ústavu v materiálním smyslu chápeme jako souhrn zákonů, obyčejů, zvyklostí a v některých státech i soudních rozhodnutí vymezující řád, základní principy činnosti a kompetence nejvyšších státních orgánů. A hlavně jako garanci základních práv a svobod občanů. Formální ústava je ústavněprávní materie obsažená v ústavních zákonech. Vyznačuje se také zákonem označeným jako ústavní nebo obyčejný zákon obsahující ústavněprávní materie. Pohlédneme – li na funkci ústavy z hlediska juristického, zjistíme, že skutečný chod ústavně-politického života států zpravidla do určité míry neodpovídá existující ústavní fixaci vztahů mezi občanem a státem a vztahům mezi nejvyššími státními orgány. Vyplývá to ze skutečnosti, že právní stát (vláda práva) je uskutečňován prostřednictvím vlády lidí.

¹⁴⁹ Klíma, Karel. Komentář k Ústavě a Listina. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 46 – 47.

Názor Olivera W. Holase zní: „ každá aplikace práva, i tedy ústavy, se uskutečňuje v určitém čase a prostředí, to přináší změnu“.¹⁵⁰

Další problematický okruh, který bychom si měli přiblížit, se týká ústavní stížnosti Miloše Melčáka. Pl.ÚS 27/09 ze dne 10.9.2009 Kauza „Melčák“ o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny jednorázovým ústavním zákonem. Jedná se o přijetí ústavního zákona o zkrácení pátého volebního období poslanecké sněmovny, který byl následně podepsán prezidentem. Ústavní soud ho ale zrušil. Jednalo se o první ústavní zákon platný v České republice, který byl Ústavním soudem prohlášen za protiústavní a následně zrušen. Tento zákon měl zkrátit volební období Poslanecké sněmovny, které podle obecné ústavní úpravy (čl. 16 Ústavy ČR) končilo 3. června 2010, tímto způsobem by ale končilo již v roce 2009 dnem voleb do poslanecké sněmovny, které se budou konat do 15. října 2009. Zároveň zkrátit lhůty v příslušném volebním zákoně a v soudním řádu správním.

O předčasných volbách se mluvilo ihned po odhalení výsledků voleb v roce 2006. Byly zde spory mezi konkurujícími stranami. Po dlouhé politické krizi, kdy vlády neměly vyslovenou důvěru, se následně podařilo vládě Mirka Topolánka ji získat a od té doby se snažila opozice vládu sesadit. Byl vydán zmíněný ústavní zákon a poté podepsán prezidentem. Politické strany na podání kandidátních listin měly pouze 44 dnů na rozdíl od dřívějších 66 dnů.

I přes veškerou kritiku a nesouhlas s tímto zákonem se nenašel dostatečný počet poslanců a senátorů k podání návrhu Ústavnímu soudu. Hlavním iniciátorem zrušení tohoto zákona se stal Miloš Melčák, který prezidentovo rozhodnutí o vyhlášení voleb napadl jako narušení svých základních lidských práv. A navrhl zrušení zákona ve smyslu §64 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

Jako argument stěžovatel namítl především to, že ústavní zákon č. 195/2009 je zákonem ústavním pouze formálně, materiálně ale nikoliv. Z důvodu ad hoc suspendováním obecných ústavních pravidel volné, rovné a otevřené politické soutěže mění podstatnou náležitost demokratického právního státu. Ta je podle čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR nezměnitelná.

Lze podle něj účinnost určitého ústavního ustanovení na určitou dobu odložit, jen pokud to odůvodňovala mimořádná situace ve státě, jako je ohrožení integrity, válečný stav nebo živelné pohromy. Ale i k tomuto musí být dané ústavní zmocnění. Tento ústavní zákon měl nadále odporovat principu legitimního očekávání. Podle něj

¹⁵⁰ Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. Srovnávací ústavní právo. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2003. s. 79 – 80.

narušil zákaz retroaktivity. Měl také porušit volnou politickou soutěž tím, že nové politické strany nemohou být na předčasné volby připraveny tak, jako které o nich rozhodly. Melčák projevil i nesouhlas se založením ústavní zvyklosti přijetím a realizováním podobného ústavního zákona v roce 1998 a zdůraznil, že nelze kvalifikovanou většinou přijmout jakoukoliv právní úpravu, která by nebyla pod kontrolou. Považoval proto za nutné obrátit se na Ústavní soud.¹⁵¹

Poslanecká sněmovna se hájila tím, že napadený ústavní zákon byl podrobně prodiskutován a zvažována byla i možnost obecné ústavní změny úpravy rozpuštění Poslanecké sněmovny. Nakonec byl ale přijat na základě většinového konsenzu a ústavně předepsaným způsobem tento ústavní zákon. Iniciovali také na tom, že spíše podporují princip suverenity lidu, když členové zákonodárného sboru umožňují své politické plány občanům dříve. Senát byl přesvědčený, že určitá nesystémovost napadeného ústavního zákona není tak intenzivní, aby narušil nebo ohrozil demokratický právní stát.

Rozhodnutí tedy bylo na Ústavním soudu. Zjistil, že ústavní zákon je z formálního hlediska v pořádku, proto se zaměřil na materiální hledisko. Zda je stížnost v souladu s nezměnitelnými principy demokratického právního státu. Imperativ nezměnitelnosti materiálního jádra ústavy, stanovený v čl. 9 odst. 2, je podle Ústavního soudu určen tím, že česká ústava není založena na hodnotové neutralitě, díky čemuž jsou ony podstatné náležitosti demokratického právního státu „ultra vires“ Parlamentu.

Uvedl příklady ze zahraničí, konkrétně podle německé právní vědy a judikatury Spolkového ústavního soudu. Materiální rozpor ústavního zákona č. 195/2009 Sb., s podstatnými náležitostmi demokratického právního státu následně shledal ve dvou oblastech. První oblast je retroaktivní a není obecná. Retroaktivita souvisela se zpětnou účinností. Ústavním zákonem byly touto zpětnou účinností stanoveny nové podmínky uplatnění volebního práva, než jaké byly voličům známy v době voleb. Ústava předpokládala předčasné ukončení funkčního období Poslanecké sněmovny, podle obecných podmínek zakotvených v čl. 35 Ústavy ČR. Tento případ nesouvisel s podmínkami, které by šly omluvit nějakými závažnými důvody.

Otázkou byla obecnost napadeného ústavního zákona. Obecnost je důležitou součástí zákona a právního státu. Tento princip platí již od římského práva. Zajišťuje oddělenost moci zákonodárné, výkonné a soudní. Pokud legislativa má svěřenou

¹⁵¹ <http://swww.usoud.cz/scripts/detail.php?id=724>

pouze oblast všeobecné a prvotní mocenské regulace, exekutiva odvozenou mocenskou regulací a justice pouze rozhodování o individuálních případech. Podle Ústavního soudu ústavní zákon ad hoc znamená jen pro jedinečný případ, není doplněním ani změnou Ústavy, jak stanovuje čl. 9 odst. 1 Ústavy ČR. Tím tedy není obecný, jde o ústavní zákon pouze formou. Byla zpochybněna podmínka platnosti napadeného zákona. Výjimku by tvořilo jen přijetí aktu aplikace práva, jestliže by předem bylo dáno ústavní zmocnění.(např. zákon o státním rozpočtu). O tento případ zde nejde, protože situace mohla být vyřešena i mírnějším prostředkem než rozpuštěním Poslanecké sněmovny. Jestliže se zeptáme na otázku obecnosti napadeného ústavního zákona, Ústavní soud prohlásí, že ani ústavodárce nesmí prohlásit za ústavní zákon normu, která postrádá charakter zákona, natož ústavního zákona. Opačný postup je protiústavní svévolí. Vyloučit přezkum takovýchto aktů Ústavním soudem by jeho roli ochránce úplně eliminovalo (dle čl. 83 Ústavy ČR).¹⁵²

Ústavní soud tedy uznal, že došlo k podstatnému porušení ústavních principů vyplývajících z čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR. Došlo tím k zásahu do podstatných náležitostí demokratického právního státu zakotvených v čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR. Ústavní soud proto zrušil zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny dnem vyhlášení tohoto nálezu a všechna ustanovení související s tímto zákonem.¹⁵³

13.4. Lisabonská smlouva a pojem suverenita

Po vstoupení platnosti Lisabonské smlouvy dne 1. prosince 2009 se opět obnovily problémy v oblasti evropské integrace. Nyní ale trochu jiné. Vznikl demokratický deficit tvorby evropského práva. Někteří kritici zdůrazňují skutečnost, že těžiště právotvorné činnosti leží hlavně na představitelích exekutivy, než na demokraticky zvolených zástupcích lidu. Jak v Evropské komisi, tak v Radě EU. Aby byla splněna demokratická legitimita, měl by okruh aktů vycházet z vůle Evropského parlamentu, který by plnil funkci veřejných zástupců, volenými občany Evropské unie. Argument, že Evropský parlament získal demokratickou legitimitu prostřednictvím národních parlamentů, zde neobstojí. Stejně jako tvrzení, že právotvorná působnost Rady je přenesením demokratické legitimity z členských států v tom smyslu, že představitelé členských států v Radě, kteří zasedají na úrovni

¹⁵²<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/64938-melcak-podal-ustavni-stiznost-proti-zkraceni-volebniho-obdobi/>

¹⁵³http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Austavn%C3%AD_z%C3%A1kon_o_zkr%C3%A1cen%C3%AD_p%C3%A1t%C3%A9ho_volebn%C3%ADho_obdob%C3%AD_Poslaneck%C3%A9_sn%C4%9Bmovny

ministrů, získali mandát v jednotlivých členských státech. Jejich účast ve vládě členského státu je odvozena z výsledků voleb v daném členském státě stejně jako z hlasování o důvěře vládě v každém členském státě.

Národní parlamenty však měly jen na evropskou právo tvorbu dílčí vliv. Omezoval se ratifikací norem primárního práva a to zřizovacích smluv. Popřípadě smluv o přistoupení. Neexistovala možnost ovlivnit sekundární právo.

Demokratický deficit rozhodovacích procesů Evropské unie je vysvětlen takto. Evropská unie je založena jako mezinárodní organizace a pro tu je typické rozhodování spíše na exekutivní úrovni než na zastupitelské. Pokud se Evropská unie rozhoduje spíše v parlamentní formě, více se vzdaluje svému původnímu obrysu a přibližuje federativnímu nadstátu.

Tyto konfrontace o podobnosti nadstátních společenství jako je Evropská unie, není žádnou novinkou. Objevila se již ve 20. století v souvislosti se Společností národů.

Lisabonská smlouva jako náhrada za Ústavu pro Evropu přistupuje k reformě evropského primárního práva spolu s řešením jeho demokratického deficitu konzervativněji, než činila smlouva předchozí. Lisabonská smlouva má za cíl být mezinárodní smlouvou a modifikovat ustanovení pomocí zřizovacích smluv.

Existuje několik prvků, v kterých je zřejmá snaha zlepšit demokratický deficit. Hlavním z prvků je omezení právo tvorné iniciativy Evropské komise. Lisabonská smlouva respektuje použití „lidové iniciativy“, podle které bude moci jeden milion občanů z většího počtu členských států vyzvat Komisi k předložení určitých návrhů. Nejde zde ale o pravou legislativní iniciativu. Dalším bodem je posílení úlohy Evropského parlamentu. Upravuje to článek 294 Smlouvy o fungování Evropské unie. Jestli to má nějaký kladný ohlas, bude otázkou zkoumání. Demokratický deficit spočívá v tom, že princip konzultace s Evropským parlamentem se nahradil jeho souhlasem. Třetí prvek obsahuje posílení úlohy národních parlamentů při tvorbě evropských sekundárních práv. Jejich úloha je posílena Protokolem o úloze národních parlamentů v EU a Protokolem o používání zásad subsidiarity a proporcionality. Vnitrostátní parlamenty mají právo být informování o všech návrzích evropských legislativních aktů, mohou uplatňovat odůvodněná stanoviska. Musí být v souladu se zásadou subsidiarity.¹⁵⁴

¹⁵⁴ prof. JUDr. PhDr. Tomášek, Michal, DrSc. Vybrané teoretické problémy evropského práva po ratifikaci Lisabonské smlouvy. Praha: Karolinum, 2010. s. 7 – 12.

Zaměříme-li se na přímý podíl občana na „evropské demokracii“ zjistíme, že tento vztah není zatím ještě naplněn. Nemusíme to chápat jen jako podíl na tvorbě evropského práva prostřednictvím volených zástupců do Evropského parlamentu. Můžeme tento přímý vztah chápat také jako podíl na tvorbě evropského rozpočtu. K tomuto by došlo, pokud by byly zavedeny například evropské daně, podobné federální dani v USA.

Koncem 40. let fungovala snaha příznivců evropského federalismu o funkci určitého orgánu, který by vykonával jistou míru suverenity nad členskými státy. Vytvořil by se tak základ k celoevropské federaci. V praxi se však ukázalo, že v této koncepci chybí základní náležitost a to politická vynutitelnost. Proti té se stavěly skandinávské státy a především Velká Británie. Neprůchodnou politickou integraci nahradila integrace ekonomická. V sektoru uhlí a oceli následně v oblasti volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a pracovníků.

Zdlouhavé řešení demokratického deficitu ve smyslu Lisabonské smlouvy je důsledkem spouštěcích mechanismů v roce 1979 v první přímé volbě do Evropského parlamentu. Dalším důvodem je posílení občanského prvku v evropském právu a to Maastrichtskou smlouvou vzniklou v roce 1992. Oslabování demokratického deficitu tvorby evropského práva je přímo úměrné posilování občanského prvku při jeho tvorbě. Přijímat normy evropského práva volenými zástupci všech občanů Evropským parlamentem nebo snad možnost konat celoevropské referendum by bylo ideálním stavem. Negativem této myšlenky je fakt, že by se Evropa stala čistým federálním státem.¹⁵⁵

K tomuto tématu se vyjádřil i náš bývalý prezident Václav Klaus. Jeho vyjádření k Ústavnímu soudu znělo: *„ nové vymezení kompetencí, resp. jejich dělba mezi Unii a členské státy je prý typická pro rozdělení kompetencí v rámci federálního státu. Zejména rozdělení na pravomoci náležející členským státům a na možnosti Unie i do těchto pravomocí zasahovat na základě zásad proporcionality a subsidiarity se příliš neliší od rozdělení působnosti mezi spolek a země podle Základního zákona Spolkové republiky Německo. Rozdíl spočívá pouze v tom, že Základní zákon navíc vymezuje oblasti, do kterých Spolek zasahovat nesmí, a které smí upravovat výlučně zákonodárství zemí. Takové vymezení působností, do kterých*

¹⁵⁵ Tamtéž s. 13.

by EU nesměla v žádném případě svým členským státům zasahovat, prý v Lisabonské smlouvě chybí.“¹⁵⁶

Dříve bylo evropské právo definováno jako právo výlučné ekonomické povahy a nebyl problém s demokratickým deficitem takového systému. Následně se ale ukázalo, že právní vztahy suverénních států jsou postaveny pod kontrolu společných orgánů. Vzniklo také lepší postavení k právu základních práv a svobod. Na posílení občanského prvku v evropském právu reagovala poprvé nejvíce Maastrichtská smlouva. Formulovala volný pohyb osob a evropské občanství.

Evropský parlament se více zapojil do tvorby sekundárního práva a tím získal stejné postavení s Radou a umožnil vyšší míru účasti volených zástupců evropských občanů na tvorbě sekundárního práva.

Rozlišování mezi omezováním státní suverenity, které Ústavní rada připustila, a přenášením státní suverenity, které označila za neústavní, vyvolalo mnoho diskuzí. Následně Ústavní rada stanovila, co státní (národní) suverenita znamená. V této souvislosti poté nalezneme v Maastricht I názor, že některé prvky národní suverenity lze sice omezit ve prospěch Společenství, ale u některých to nelze. V Maastricht II. je zakotvena hranice neomezitelné národní suverenity, což znamená, že ústavní změny nemohou zasahovat do republikánské formy vlády a ústavodárné moci.¹⁵⁷

Doktrína neodpovídá jednoznačně na otázku, jak velký problém demokratický deficit Evropské unie představuje. Existuje mnoho názorů. Od těch, kteří jsou pro zachování demokratického deficitu až po popírání jeho existence. Jsou to ti, kteří poukazují, že demokratická legitimita je jednou ze složek legitimacy, kterou používá Evropská unie. Vzniká pak protiklad odbornosti, který se vyžaduje od mezinárodních organizací vytvořených za účelem dosažení předem stanovených společných cílů členských států a vůli lidu legitimují klasické státy. Požadavek demokratické legitimacy.

Evropská unie vyžaduje specifická kritéria demokracie k dualistické struktuře legitimacy založené jak přímo na evropských občanech, tak i zprostředkovaně přes národní orgány podílející se na činnosti Unie. Někteří popírají možnost zkoumat otázku demokratické legitimacy v situaci, ve které chybí evropský demos. Nyní se

¹⁵⁶ Nález Ústavního soudu ČR Pl. ÚS 19/08 ve věci návrhu navrhovatele – Senátu Parlamentu České republiky – na posouzení souladu Lisabonské smlouvy pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství s ústavním pořádkem ze dne. 26. listopadu 2008, 446/2008 Sb.

¹⁵⁷ prof. JUDr. PhDr. Tomášek, Michal, DrSc. Vybrané teoretické problémy evropského práva po ratifikaci Lisabonské smlouvy. Praha: Karolinum, 2010. s. 13 – 16.

vyskytují názory považující EU za dostatečně demokratickou. Tento názor zastává i český Ústavní soud. V nálezu ve věci Lisabonské smlouvy stále poukazuje na růst integrace Evropského parlamentu a národních parlamentů při kontrole výkonu přenesených pravomocí EU (bod 40), aplikaci doložky flexibility (bod 148), schvalování přechodových klauzulí. Z toho vyplývá, že víceúrovňová zastupitelská demokracie představuje nejviditelnější změnu prezentovanou v souvislosti s Lisabonskou smlouvou. V podstatě se jedná o prohloubení dosavadních tendencí.

Zastupitelská demokracie prostřednictvím přímo volených zástupců na úrovni EU je však nadále omezená kvůli úpravám zavedených Lisabonskou smlouvou. Tato demokracie je zakotvena v čl. 10 SEULS. Legislativní řetězec k zástupcům členských států v Radě a jejich zástupců je slabý. Nelze mluvit o nějaké demokratické legitimitě úředníků Komise. Zvláštní formu reakce na tyto nedostatky představuje druhá forma demokracie a to participační a občanská iniciativa. Participační demokracie směřuje k aspektu zapojení evropských občanů na tvorbě právních norem. Participační demokracie je tedy opak demokracie elitní.

Lidová iniciativa je spojována s trendem přibližování Evropské unie svým občanům. Přestože čl. 11 odst. 4 druhá věta SEULS předvídá budoucí prováděcí úpravu, již dnes lze nalézt několik pochybností k tomuto institutu. První otázkou je, kdo a jakým způsobem může lidovou iniciativu vyvolat. Důležitou roli zde sehrají masmédiá, která jsou způsobilá dosáhnout k požadovanému milionu občanů z podstatného počtu členských států. Podobné postavení mají odbory nebo sdružení zaměstnavatelů. Opravdová moc se proto nemusí dostat do rukou evropské veřejnosti jak navrhovatel úpravy zamýšlel. Druhou problematickou otázkou jsou témata lidové iniciativy, které nemusejí být vždy v evropském zájmu. Není zřejmé nakolik budou zapadat do kategorie nutné k přijetí právního aktu Unie pro účely provedení Smluv. Zvyšování demokracie na evropské úrovni se může stát paradoxem. Stačí jen malé procento získaných podpisů občanů Evropské a mohou vynechat demokraticky legitimované instituce. Pro Komisi je problematické ignorovat miliony podpisů, především týkající se určité iniciativy opakovaně. Ale lze si představit přijetí kontroverzního předpisu Komisí ospravedlňující odvoláním se na právě lidovou iniciativu.

Tato ustanovení o zastupitelské a participační demokracii nevyvolává v Čechách zvláštní pozornost. Výjimkou mohou být jen národní parlamenty. Jeden aspekt vzniká v přispívání k demokratické legitimitě Evropské unie způsobem, který nenarušuje slabou rovnováhu legitimacy Evropského parlamentu na jedné straně a

legitimity Rady a národních parlamentů na straně druhé. Radu tvoří zástupci členských států. Není možné upřednostňovat legitimitu Evropské parlamentu vůči Radě. Hlavně vzhledem struktury a pravomocem. Lisabonská smlouva zprostředkovává nepřímou demokratickou legitimitu výkonnému orgánu Evropské unii a to Komisi. Výjimkou je Soudní dvůr, který je založen na jiných principech.

Až postupem času se ukáže, jak forma participační demokracie přispěje k vyřešení problematiky demokratického deficitu.¹⁵⁸

Na toto téma bych dále zmínila na okraj kauzu tzv. Cukerných kvót. Ústavní soud použil celý ústavní pořádek jako referenční hledisko pro posuzování ústavnosti Lisabonské smlouvy. Ústavní soud v této věci týkající se cukerných kvót (nález Pl.ÚS 50/04 ze dne 8.3.2006 – srov. bod 92, Sbírnka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 40, nález č.50, vyhlášen pod č.154/2006 Sb.), vyslovil že propůjčení části pravomocí České republiky orgánům ES je propůjčením podmíněným a může trvat do té doby, do jaké tyto pravomoci vykonávány těmito orgány způsobem slučitelným s uchováním základů státní suverenity České republiky a způsobem, který neohrožuje samu podstatu materiálního právního státu. Zde je nutné zdůraznit, že v uvedeném případě byla Ústavním soudem posuzována problematika, spadající do tzv. sekundárního práva EU. Jestliže šlo o sekundární komunitární právo, vycházel daný nález z presumpce slučitelnosti tohoto komunitárního práva a především judikatury Evropského soudního dvora s relevantními ustanoveními českého ústavního pořádku. Hlavně pak s právy a svobodami. Případná kontrola se měla omezovat jen na soulad s čl. 1 odst. 1 a čl. 9 odst. 2 Ústavy. V nyní posuzované věci existuje dostatek argumentů, proč bylo nutné použít jako referenční kritérium celý ústavní pořádek.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Gerloch, Aleš. Wintr, Jan. Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 156 – 163.

¹⁵⁹ <http://jinepravo.blogspot.cz/2009/02/nalez-ustavniho-soudu-k-lisabonske.html>

14. ZÁVĚR

Otázka suverenity lidu je v dnešní době mezinárodně řešeným tématem. Existují různé přístupy k suverenitě, nelze však vymezit jednotný postoj.

V úvodu diplomové práce definuji pojem suverenity obecně a řeším její výskyt v historii. Dříve byla suverénní moc převážně v rukou panovníka. Lid neměl téměř žádnou moc a veškerá vedoucí úloha náležela autoritě – panovníkovi.

V kapitole třetí píši o dokumentech a systémech, které ovlivnily dnešní postavení suverenity. Tyto dokumenty mají podíl na dnešním fungování suverénního lidu v Evropě. Mezi tyto dokumenty patří například Deklarace práv člověka a občana.

Pojmem suverenity se zabývalo mnoho významných vědců a filozofů. Ve své práci zmiňuji ty nejvýznamnější. Za zakladatele nauky o suverenitě se považuje Jean Bodin. Dalšími jsou J.J. Rousseau, Thomas Hobbes a John Locke.

V kapitole páté vymezuji pojem právní stát. Obsahem právního státu je výsledek vývoje myšlení o vzájemném vztahu a působení člověka, společnosti a státu. Princip suverenity lidu je spojován s právním státem, jelikož je jedním z charakteristických rysů.

Tato suverenita může být i omezena. Formou omezení suverenity lidu je absolutismus, který je přiblížen v kapitole šesté.

Vymezení pojmu demokracie popisují v následující kapitole. Mezi základní názor patří, že demokratický stát je ten, ve kterém je lid subjektem práva na vládu, jako původní držitel moci tzv. suverénem. Je chápán jako původní držitel moci, takže veškerá moc vychází od něho a vykonává ji z jeho zmocnění. Nyní demokracii dělíme na přímou a reprezentativní. Demokracie přímá je charakteristická svoji přímou účastí na rozhodování. Mezi její formy patří referendum a petice. Tyto dvě formy popisují v diplomové práci podrobněji. V České republice funguje demokracie reprezentativní, ale vyskytují se i prvky demokracie přímé. I když by měl lid kontrolovat zastupitelské orgány, funguje to spíše naopak. Demokracie reprezentativní je popsána v kapitole osmé.

Důležité je si přiblížit i ostatní ústavní dokumenty a jejich zakotvení a souvislost s principem suverenity. Jsou jimi Listina základních práv a svobod, která zakotvuje práva a svobody, které brání omezování principu suverenity lidu. Například právo na odpor. V judikatuře pojem suverenity lidu také nalezneme.

V kapitolách jedenáct a dvanáct jsem se zabývala ústavním pořádkem a aktuální problematikou suverenity lidu v Německu a na Slovensku.

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit postavení lidu jako suveréna v ústavnosti České republiky a jeho nedostatky. Těmi jsou podle mého názoru nedostatečná, respektive skoro žádná zakotvení celostátního referenda, skutečnosti ohledně materiálního ohniska ústavy a dále zmiňuji na okraj Lisabonskou smlouvu.

Po prostudování této problematiky jsem došla k závěru, že lidé jsou nespokojeni se svým dnešním postavením i přesto, že jsme demokratický právní stát. Mají pocit, že nemají dostatek příležitostí svůj názor prosadit, a proto požadují nápravu a vložení celostátního referenda do Ústavy ČR v širším zakotvení. Věří tomu, že tím zesílí svůj vliv na rozhodování ve státě. Pokud by tento návrh nevyšel, požadují alespoň zavedení polopřímé demokracie, která již vyřešila tuto problematiku v některých státech.

Existuje stále více nových politických stran, které slibují zlepšení a zvýšení možnosti prosazovat lidem jejich názory. Určitým řešením by byla i větší účast občanů ve volbách a volení takových stran, které suverenitu ve svých programech nejen prosazují a slibují, ale také splní.

RESUMÉ

The subject of my dissertation is the principle of the people's sovereignty and the constitutionality of the Czech Republic. The introduction summarizes the general sense of sovereignty, the term of people, requirements on the legal state and on the scientists who deal with the people's sovereignty. The next part pursues the constitutional basis of the Czech Republic, the people's sovereignty in judicature and the content of the international agreements in this respect. Next chapter describes the term of democracy and the basic points of the democratic state. There are two types of democracies: the direct democracy and the indirect democracy. Further I mention the people's sovereignty in Germany and in Slovakia. The last chapters deal with the problematic questions such as the national referendum, the control of the public power, the material centre of the Constitution of the Czech Republic and also the Lisbon Treaty in connection with the people's sovereignty. The aim of my dissertation is to inform the readers about the present position of people's sovereignty and the current problems in our country.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní díla

- Adamová, Karolina. Úsvit moderního konstitucionalismu: příspěvek k aplikaci „Princip“ E.F. Smidaka. 1. vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. ISBN 978-80-903609-8-3
- Antoš, Marek. Wintr, Jan Volby, demokracie, politické svobody. Praha: LEGES, 2010. ISBN 978-80-87212-62-2
- Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. Srovnávací ústavní právo. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI Publishing, 2003. ISBN 80-86395-89-8
- JUDr. Flegl, Vladimír. Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. Praha: C.H. BECK, 1997. ISBN 80-7179-125-3
- Georgiev, Jiří. Princip subsidiarity v právní teorii a praxi (Grundsatz der subsidiarität in der rechtstheorie und praxis). Praha: CEVRO Institut, 2007. ISBN 978-80-87125-01-4
- Gerloch, Aleš. Wintr, Jan. Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-192-2
- Gerloch, Aleš. Hřebejk Jiří. Zoubek, Vladimír. Ústavní systém ČR. Praha: Prospektrum, 2002. ISBN 80-7175-106-5
- prof. JUDr. Hendrych, Dušan a kolektiv. Právní slovník, 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H. BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1
- Holub, Josef. Leyr, Stanislav. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 3. vydání. Praha: SPN, 1982. ISBN – není.
- Jirásková, Věra. Suchánek, Radovan. Ústavní právo v Judikatuře ústavního soudu (výběr z nálezů a usnesení). Praha: LINDE, 2007. ISBN 978-80-7201-663-1
- Klíma, Karel a kolektiv. Komentář k Ústavě a Listině. 2 rozšířené vydání. 1. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3
- Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2003. ISBN 80-86395-78-2
- prof. JUDr. Klokočka, Vladimír. JUDr. Wagnerová, Eliška, Ph.D. Ústavy států Evropské unie. 1. díl. Praha: LINDE, 2004. ISBN 80-7201-466-8
- JUDr. PhDr. Kuba, Jaroslav. Praha: Ediční středisko ČVUT, 1992. ISBN 80-01-00748-0.

- Kunc, Jiří. Demokracie a ústavnost. 2. rozšířené vydání. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-868-9
- Kysela, Jan. Právo na odpor a občanská neposlušnost. Praha: DOPLNĚK, 2001. ISBN 80-7239-078-3
- Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva ČR. Praha: EUROLEX, 2006. ISBN 80-86861-55-4
- Man, Vlastislav. Schelle, Karel. Základy ústavního práva. 2. doplňované vydání a aktualizované vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2009 ISBN 978-80-7418-033-0
- Pavlíček, Václav. Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář. (Srovnávací výklad k uvedeným článkům Ústavy ČR). 1. Díl. Praha: LINDE, 1998., ISBN 80-7201-110-3
- Pavlíček, Václav. O české státnosti úvahy a polemiky. 3. demokratický a laický stát. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1
- Pavlíček, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. 2. podstatně rozšířené vydání. Praha: LINDE, 2008. ISBN 978-80-7201-694-5
- prof. JUDr. PhDr. Tomášek, Michal, DrSc. Vybrané teoretické problémy evropského práva po ratifikaci Lisabonské smlouvy. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1855-5
- Šamalík, František. Ústava sevřená v protikladech restaurace. Brno: DOPLNĚK, 2008. ISBN 978-80-7239-220-9
- Šamalík, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno: DOPLNĚK, 1995. ISBN 80-85765-45-4
- Wintř, Jan. Principy českého ústavního práva s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního. Praha: Epolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-75-9
- Zimek, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4094-7

Stati

- Adamová, Karolina. Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy. In: Kroměřížský sněm 1848-1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě – Der Reichstag von Kremsier 1848-1849 und tradition des Parlamentarismus in Mitteleuropa: sborník příspěvků ze stejnojmenného

mezinárodní konference konané v rámci oslav 150. výročí říšského sněmu v Kroměříži, 1998.

Cizí literatura

- Bröstl, Alexandr a kolektiv. Ústavné právo Slovenskej republiky. 2. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-433-6
- Gebhardt, Jürgen. Schulz-Bruns, Rainer. Demokratie, Verfassung und nation. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1994. ISBN 3-7890-3207-7

Internetové zdroje

- Kryštofik, Matyáš. Volební systém do Národnej rady Slovenskej republiky, 2001. Dostupné: <http://www.ceprs.com/index.php?ID=10>
- <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/suverenita>
- <http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=78>
- <http://www.ius-wiki.eu/ústavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-10>
- <http://leccos.com/index.php/clanky/suverenita-lidu>
- http://www.constitution.org/bodin/bodin_.htm
- <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/absolutizmus-absolutismus>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Referendum#cite_note-1
- <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/nemecko-mozna-zavede-referenda-o-evropskych-otazkach-011284>
- <http://www.parlament-vlada.eu/index.php/komentar-politika/403-pjust-slovenske-zkuenosti-s-referendem>
- http://www.ipravník.cz/cz/aktuality/art_8341/celostatni-referendum.aspx
- blog.idnes.cz/blog/12677/252652/NavrhOR-material1-12.doc
- <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/64938-melcak-podal-ustavni-stiznost-proti-zkraceni-volebniho-obdobi/>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Astavni%C3%AD_z%C3%A1kon_o_zkr%C3%A1cen%C3%AD_p%C3%A1t%C3%A9ho_volebn%C3%ADho_obdob%C3%AD_Poslaneck%C3%A9_sn%C4%9Bmovny
- <http://jinepravo.blogspot.cz/2009/02/nalez-ustavniho-soudu-k-lisabonske.html>

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

- Ústavní zákon 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Ústavní zákon 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LZPS jako ústavní zákon Federativního shromáždění české a slovenské federativní republiky
- Zákon č. 298/1992 Sb., o místním referendu
- Zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník (zrušeno od 1. 1. 2014)
- Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a oporu proti němu
- Zákon č. 91/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů
- Předpis č. 22/2004 Sb., zákon o místním referendu a o změně některých zákonů
- Předpis č. 120/1976 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu
- Předpis č. 118/ 2010 Sb., zákon o krajském referendu a o změně některých zákonů
- Předpis č. 14/1994 Sb., Nález ÚS ČR ze dne 21.12. 1993 ve věci návrhu na zrušení
- Vyhláška č. 114/2002 Sb., Ministerstva financí o fondu kulturních sociálních potřeb
- Nález Pl. ÚS 19/08 ze dne 26.11. 2008 , 446/2008 Sb., Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství
- Nález Pl. ÚS 27/09 ze dne 10.9. 2009 , 318/2009 Sb., zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny jednorázovým ústavním zákonem
- Nález I.ÚS 38/94 Judikatura Ústavního soudu SR
- Nález II.ÚS. 31/97, Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR
- Nález Pl. ÚS 50/04 ze dne 8.3.2006 – srov. bod 92, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 40, nález č.50, vyhlášen pod č.154/2006 Sb
- Usnesení II. ÚS 350/04 ze dne 23. 9. 2004, 47/34 Sb., NU 445 k petičnímu právu a jeho mezích

Cizí právní předpisy

- Zákon č. 85/1990 Zb., o petičnom práve (Slovensko)
- Zákon č. 333/2004 Zb., o volbách NR SR
- Zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland – Základní zákon (23. 5. rok 1949)